

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas
Kriminologijos katedra

Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros sudijų programa
Viktorija Zajančkovskaja

Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje kriminologinė analizė

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: dr. Jolanta Aleknevičienė

Vilnius, 2020

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
1. Kriminologinių teorinių perspektyvų idėjos ir nusikaltimų prevencija	9
1.1. Visuomenės teisinis švietimas ir bausmės neišvengiamumas nusikaltimų prevencijoje	9
1.2. Devianto perauklėjimo ir reintegracijos, visuomenės vaidmens ir asmens socialinės aplinkos svarba nusikaltimų prevencijoje.....	10
1.3. Socialinė nelygybė ir nusikaltimai.....	15
1.4. Nusikaltimų prevencija ir auka.....	16
2. Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje kriminologinė analizė	16
2.2. Nusikaltimų prevencijos programos klasikinės kriminologijos mokyklos kontekste	20
2.3. Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje pozityvistinės kriminologijos mokyklos kontekste	23
2.4. Nusikaltimų prevencijos programos konflikto teorijos kontekste	31
2.5. Nusikaltimų prevencijos programos kritinės kriminologijos mokyklos kontekste	32
2.6. Nusikaltimų prevencijos programos šiuolaikinės kriminologijos mokyklos kontekste	33
IŠVADOS.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	60
TEISĖS AKTAI.....	63
PRIEDAI.....	69

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe, remiantis teorinių kriminologijos mokyklų prielaidomis, analizuojamos nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje. Analizei pasirinkta kokybinė interpretacinė metodologija, Analizuojama 61 įvairaus laikotarpio ir rūšių nusikaltimų prevencijos programa Lietuvoje pagal išskirtas temas – kriminologijos mokyklų teorijų prielaidas. Išsiaiškinta, kad nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje dažniausiai atsiskleidžia pozityvistinės kriminologijos mokyklos prielaidos – devianto perauklėjimas ir reintegracija, visuomenės pataisymas, perauklėjimas bei dėmesys asmens socialinės aplinkos sąlygoms ir nusikaltimų priežasčių išaiškinimo ir prielaidų jiems atsirasti šalinimo idėjos, būdingos socialinės, prekybos žmonėmis ir prostitucijos, korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo bei narkomanijos prevencijos programoms. Nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje taip pat atsiskleidžia klasikinės kriminologijos mokyklos bausmės neišvengiamumo, įstatymų aiškumo ir paprastumo, taisyklių ir nuostatų teisėsaugos pareigūnams prielaidos, būdingos korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo, ekonominių nusikaltimų ir socialinės prevencijos programoms. Išsiaiškinta, kad prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose dažniausiai atsiskleidžia šiuolaikinės kriminologijos mokyklos dėmesio ir pagalbos aukai prielaida. Nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje taip pat atsiskleidžia kritinės kriminologijos mokyklos idėja konfliktą tarp nusikaltėlio ir aukos spręsti be teisėsaugos įsikišimo, konfliktų teorijos akcentuota socialinės nelygybės kaip nusikaltimo prielaidos idėja. Išsiaiškinta, kad nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje yra paremtos pavienėmis kriminologijos mokyklų prielaidomis, arba jose kompleksiskai remiamasi keliomis teorinių kriminologijos mokyklų prielaidomis. Nusikaltimų prevencijos programos yra valdžios galios paveikti kitų elgesį išraiška, kadangi priemonės nukreiptos į nusikaltimą padariusių asmenų, visuomenės elgesio koregavimą, keitimą, tam tikrų elgesio principų diegimą.

SUMMARY

In this master's thesis, crime prevention programs in Lithuania are analyzed, based on the assumptions of theories of criminology schools. The paper analyzes 61 crime prevention programs based on different periods and types in Lithuania, according to the singled out topics – the assumptions of theories of criminology schools. It was discovered that crime prevention programs in Lithuania most often reveal more positivist assumptions of the criminology school, which are re-education and reintegration of the deviant, re-education of the society and concerns to a person's social environment conditions as well as the elucidation of criminal causes and preconditions for them in order to emerge eliminative ideas, which are usually characterized as social, human trafficking and prostitution, corruption and organized crime and drug prevention programs. Moreover, crime prevention programs in Lithuania reveal assumptions of classical criminology school inevitability of punishment, clarity and simplicity of laws, rules and regulations for law enforcement officers, which are the characteristics of the corruption, organized and economic crime, and also social prevention programs. It was revealed that human trafficking and prostitution prevention programs usually reveal the assumption of modern criminology school concern and support to the victim. Crime prevention programs in Lithuania also reveal critical ideas of criminology schools to resolve the conflict between the offender and the victim without the intervention of law enforcement, and conflict theories emphasize social inequality as a criminal assumption idea. It was discovered that some programs are based on one assumption of a criminology school, while other programs comprehensively rely on several assumptions of criminology schools theorys. Crime prevention programs are an expression of the power of government to influence the behavior of others, whereas the measures are targeted at perpetrators, adjustment of public behavior, change, implementation of certain principles of conduct.

IVADAS

Nusikaltimų prevencijos programos užima svarbią vietą visuomenėje, kadangi pagrindinis jų tikslas – „<...> mažinti deviacijos apraiškas, užtikrinti visuomenės stabilumą ir gyventojų saugumą“ (Dobryninas 2007, 7 p.). Siekiant įgyvendinti šį tikslą, nusikaltimų prevencijos programos turi būti nuolat tobulinamos, o tam reikalingi nusikaltimų prevencijos ir nusikaltimų prevencijos programų tyrimai, kurie leis išsiaiškinti ir tobulinti silpnąsias nusikaltimų prevencijos vietas.

Nusikaltimų prevencija yra plačiai tyrinėjama tema visame pasaulyje. Minėtinas Reingarto Göbelio darbas „Kriminalprävention Eine Auswahlbibliographie“ (Göbel 1997). Šiame darbe autorius kalba bendrai apie nusikaltimų prevenciją, aprašo pirminę, antrinę ir tretinę prevenciją. Įdomu tai, kad pateikia ir aprašo konkrečius nusikaltimų prevencijos projektus. Dar vienas tokių darbų yra Г.Г. Шиханцов parašytas straipsnis „Предупреждения преступности“ (Шиханцов 2000), kuriame autorius aiškinasi ir analizuoja nusikaltimų prevencijos koncepciją ir tikslus, aprašo nusikaltimų prevencijos rūšis. Pažymėtinas ir В.Н. Бурлаков darbas „Предупреждения преступности“ (Бурлаков 2013), kuriame autorius aprašo nusikaltimų prevencijos sampratą ir uždavinius, analizuoja bendrą nusikaltimų prevencijos sistemos charakteristiką, taip pat aprašo bausmės vaidmenį nusikaltimų prevencijoje. W. Shermano, D. Gottfredsono, D. MacKenzie'o, J. Ecko, P. Reuterio ir S. Bushway'o darbe „Preventing crime: what works, what doesn't, what's promising“ aprašo bendruomenės, šeimos ir švietimo bendrojo lavinimo mokyklose svarbą nusikaltimų prevencijoje (Sherman et al. 1998).

Pabrėžtina, kad nusikaltimų prevencijos ir nusikaltimų prevencijos programų tyrimai atliekami ir Lietuvoje. Vienas Lietuvos autorių, skyrusių dėmesį nusikaltimų prevencijai, yra teisės istorikas, socialinių mokslų daktaras V. Andriulis, parašęs straipsnį „Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940: antologinė apžvalga“ (Andriulis 2000). Straipsnio dėmesio centre – tarpukario nusikaltimų prevencija. Taip pat minėtinas teisininkų, kriminologų Viktoro Justickio, Svetlanos Gečėnienės ir Algimanto Čepo parengtas projektas „Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų ir priemonių veiksmingumo vertinimo metodika“ (Justickis, Gečėnienė, Čepas 2005), kuriame autoriai pateikė nusikaltimų prevencijos ir atskirų priemonių veiksmingumo vertinimo metodiką. Nusikaltimų prevencijos tyrimus atliko ir teisininkė, kriminologė S. Justickaja. Straipsnyje „Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos“ (Justickaja 2011) kriminologė žvelgia į realią nusikaltimų prevencijos situaciją Lietuvoje, bando išsiaiškinti, kiek nusikaltimų prevencija Lietuvoje pagrįsta įrodymais, taip pat atkreipia dėmesį ir siekia išsiaiškinti veiksnius, kurie stabdo nusikaltimų prevencijos Lietuvoje perėjimą prie šiuolaikinių prevencijos veiksmingumo užtikrinimo metodų. Dar vienas minėtinas darbas yra kriminologo, viktimologo Alfredo Kiškio ir Aušros Kuodytės „Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas“ (Kuodytė, Kiškis 2012). Darbe aiškinami nusikaltimų prevencijos programų rengimo metodiniai reikalavimai,

akcentuojamos nusikaltimų prevencijos programų rengimo problemos, siūlomi šių problemų sprendimo būdai. Nusikaltimų prevencijos klausimu taip pat pasisakė kriminologai, viktimologai Alfredas Kiškis, Rokas Uscila, teisininkė-kriminologė Svetlana Justickaja ir sociologas, kriminologas, teisės psichologas Viktoras Justickis, parengę monografiją „Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos“ (Kiškis et al. 2014). Darbe autoriai bando atsakyti į klausimą, kaip užtikrinti nusikaltimų prevencijos programų veiksmingumą Lietuvoje, apžvelgia nacionalines bei vietines nusikaltimų prevencijos programas ir jų veiksmingumą, aprašo nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje kliūtis: psichologines, metodines ir kt. Taigi pagrindinį dėmesį sutelkia į nusikaltimų prevencijos programų veiksmingumą. Lietuvoje nusikaltimų prevencijos programos taip pat tyrė teisininkas, kriminologas Gintautas Sakalauskas, parašęs straipsnį „Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės“ (Sakalauskas 2016). Šiame darbe autorius pabrėžia, kad „nusikalimų prevencija neapsiriboja baudžiamaisiais teisiniais instrumentais, bet apima ir socialines, švietimo ir kitas politines priemones, kurios nusikaltimų prevencijai atrodo tinkamos“ (Sakalauskas 2016, 76 p.). Taip pat, G. Sakalausko teigimu, svarbu sudaryti geras ir veiksmingas nusikaltimų prevencijos programas, nes blogos programos gali net skatinti nusikalstamas veikas. Pabrėžtinai dar vienas teisininkės-kriminologės Svetlanos Justickajos darbas „Įrodymais pagrįstos politikos įgyvendinimas nusikaltimų prevencijos srityje: užsienio šalių patirtis ir jos pritaikymo Lietuvoje galimybės“ (Justickaja 2017), kuriame ji apibrėžia nusikaltimų prevencijos esmę, pateikia nusikaltimų prevencijos programų veiksmingumo vertinimą. Pažymėtina, kad šiame darbe autorė aprašo labiausiai pažengusių pasaulio šalių nusikaltimų prevencijos patirtį, kadangi galima palyginti su situacija Lietuvoje, išvelgti problemas ir vietas, kur reikia dirbti ir tobulinti sistemą. Taip pat svarbu tai, kad mokslo studijoje S. Justickaja apibrėžia nusikaltimų prevencijos Lietuvoje bruožus, pateikia įrodymais pagrįstas nusikaltimų prevencijos perspektyvas Lietuvoje.

Nusikaltimų prevencijos tyrimų galima rasti ir studentų magistrantūros baigiamuosiuose darbuose. Vienas tokių yra Aušros Kuodytės magistro baigiamasis darbas „Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje“. Šiame darbe A. Kuodytė aiškina nusikaltimų prevencijos sampratą, prevencijos rūšis, aprašo nusikaltimų prevencijos programų rengimo principus ir metodinius reikalavimus, aiškinasi nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje atitikimą metodiniams reikalavimams. Živilė Kleivaitė parengė magistro baigiamąjį darbą tema „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija visuomenės informavimo priemonėse“. Darbe analizuojama nepilnamečių nusikaltimų prevencija internete (portale *Delfi*), taip pat televizijoje (laidoje „Paskutinė instancija“), bandoma išsiaiškinti, kaip žiniasklaidoje gali būti taikomos nusikaltimų prevencijos priemonės nepilnamečiams. Dar vienas magistrantūros darbas, skirtas nusikaltimų prevencijos tyrimams, – „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybė Panevėžio apskrities gimnazijoje“, parašytas Gintarės Šližytės. Darbo autorė aptaria nepilnamečių nusikaltimų sampratą, nepilnamečių nusikaltimus lemiančius veiksnius,

taip pat apžvelgia situaciją Lietuvoje. Darbo autorės tyrimo tikslas – įvertinti nusikaltimų prevencijos programų kokybę Panevėžio apskrities gimnazijoje. Tam G. Šližytė anketiniu būdu apklausė gimnazijos pedagogus, kurių ir buvo prašoma įvertinti programų kokybę.

Temos aktualumas, naujumas. Pabrėžtina, kad vienas svarbiausių nusikaltimų prevencijos programų sudarymo principų yra mokslinis pagrindumas (Jurgelaitienė 2003, 75 p.). Šiuo atveju dėmesys turi būti kreipiamas į kriminologijos mokslą, kadangi kriminologijos mokslo žinios, rekomendacijos „<...> sukuria visos valstybės nusikalstamumo kontrolės koncepcijos ir strategijos teorinius pagrindus.“ (Jurgelaitienė 2003, 75 p.). Kriminologinės prognozės ir analizės yra svarbios tobulinant nusikaltimų prevencijos planavimą, taip pat siekiant nusikaltimų prevencijos programų veiksmingumo (Jurgelaitienė 2003, 76 p.). Šis magistro darbas yra naujas ir išskiria tuo, kad yra nagrinėjamos nusikaltimų prevencijos programos remiantis kriminologijos mokyklų prielaidomis. Lietuvoje nerasta mokslinių darbų, kuriuose atliekama kriminologijos teorinių mokyklų idėjų nusikaltimų prevencijos programose analizė.

Darbo **tikslas** – atlikti kriminologinę nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje analizę remiantis kriminologijos teorijų prielaidomis.

Tiksliui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, skirtą nusikaltimų, nusikaltimų prevencijos ir nusikaltimų prevencijos programų analizei;
2. Aptarti ir išnagrinėti klasikinės, pozityvistinės, kritinės ir šiuolaikinės kriminologijos mokyklų pagrindines idėjas;
3. Atlikti kriminologinę nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje analizę, remiantis kriminologijos teorijų prielaidomis:
 - 3.1. išsiaiškinti, kiek, kaip ir kokios klasikinės, pozityvistinės, kritinės ir šiuolaikinės kriminologijos mokyklų prielaidos atsiskleidžia nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje;
 - 3.2. nustatyti kriminologijos teorijų prielaidų nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje raišką.
3. Pateikti tyrimo išvadas.

Darbo objektas – nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje.

Darbo metodologija ir metodai. Darbe analizuojama 61 įvairaus laikotarpio ir rūšių nusikaltimų prevencijos programa Lietuvoje. Analizei pasirinkta kokybinė interpretacinė metodologija. Mokslinių šaltinių ir dokumentų analizės metu yra naudojamas teminės analizės principas, kuomet analizuojamos išskirtos temos – kriminologijos teorinių perspektyvų prielaidos, jų reikšmė

Darbe naudojama nusikaltimų prevencijos sąvoka aiškinama kaip „poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis“.¹ Nusikaltimų prevencija yra viskas, ką galima padaryti, kad nusikaltimų būtų kuo mažiau ar apskritai nebūtų (Justickis 2004, 17 p.).

Darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas susideda iš keturių dalių: įvadas, mokslinės literatūros analizė, tiriamoji dalis ir išvados. Įvade aprašomas darbo aktualumas, apibrėžiamas tikslas, tikslui pasiekti keliami uždaviniai, objektas, metodika. Antroje darbo dalyje remiantis moksline literatūra aprašomos pagrindinės teorinių kriminologijos mokyklų prielaidos, nusikaltimų prevencijos samprata. Trečioje dalyje, remiantis kriminologijos teorijų prielaidomis, atliekama nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje analizė. Tiriamojoje dalyje pavyzdžiai pateikiami juos numeruojant, siekiant, kad informacija būtų pateikta aiškiai ir suprantamai. Paskutinėje darbo dalyje pateikiamos išvados. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros ir teisės aktų sąrašas bei priedų dalis, kurioje pateikiamas analizuotų nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje sąrašas.

¹ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.207736/WssuuaPVmy> [žr. 2019-08-16]

1. Kriminologinių teorinių perspektyvų idėjos ir nusikaltimų prevencija

Šioje darbo dalyje, remiantis moksline literatūra, bus aptariamos teorinių kriminologijos mokyklų – klasikinės, pozityvistinės, kritinės, šiuolaikinės – prielaidos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kontekste.

1.1. Visuomenės teisinis švietimas ir bausmės neišvengiamumas nusikaltimų prevencijoje

Klasikinė kriminologijos mokykla atkreipė dėmesį į žmogaus intelektą ir protą. Pabrėžiama, kad nusikaltimo padarymas yra kaltininko laisvos valios išraiška. Žmogus turi laisvę rinktis, tad jis pats atsakingas už savo poelgius ir likimą. Taigi klasikinė kriminologijos mokykla akcentavo, kad asmuo nusikaltimą padaro sąmoningai, nieko neverčiamas. Ši mokykla įtvirtino principus, kuriais akcentuojama lygybė prieš įstatymą, t. y. už tą patį nusikaltimą įstatymas visiems turi būti taikomas vienodai, teigiama, kad bausmė turi viršyti nusikaltimo duotą naudą, bausmės tikslas yra ne tik nubausti, bet ir įbauginti. Taip pat itin didelis dėmesys skiriamas bausmės neišvengiamumo idėjai, kadangi manoma, jog tai nusikaltimus sustabdyti gali geriau nei jų griežtumas.

Bausmės neišvengiamumo principą pabrėžė klasikinės kriminologijos mokyklos atstovas Cesarė Beccaria (Beccaria 1994). Jis išdėstė savo požiūrį į nusikaltimus, didelį dėmesį skyrė bausmės sampratai. C. Beccaria sudarė principus, pagal kuriuos, anot jo, turi būti kuriama bausmių, baudimo sistema. Visų pirma jis teigė, kad turi būti draudžiama policijos savivalė, tai reiškia, kad turi būti nustatytos aiškios taisyklės, kuriomis policijos pareigūnai turėtų vadovautis, siekiant išvengti jų savivalės elgtis taip, kaip jie nori. Taip pat griežtai vadovautis įstatymu turi teisėjai, nusikaltimo vietoje nepagautam nusikaltėliui turi būti laikomasi nekaltumo prezumpcijos. C. Beccaria pasisakė prieš žiaurias bausmes, anot jo, jos turi būti apskritai panaikintos, o kaip alternatyvą mirties bausmei siūlė įkalinimą iki gyvos galvos. Kriminologas taip pat teigė, kad turi būti keičiamas bausmės tikslas. Bausme turi būti siekiama ne atlyginti padarytą žalą, bet įbauginti, tokiu būdu užkertant kelią nusikaltimų darymui. Taigi prioritetu turi būti laikoma prevencinė, o ne bausmių politika. Taip pat C. Beccaria aktyviai pasisakė prieš žiaurias bausmes. Jo teigimu, bausmės žiaurumas yra priešingas visuomenės gerovei bei pačiam bausmės tikslui – užkirsti kelią deviacijai. Anot jo, bausmių žiaurumas nėra tinkama priemonė užkirsti kelią nusikaltimams, pati stipriausia priemonė yra bausmės neišvengiamumas (Beccaria, 1994).

Akcentuotina, kad nusikaltimų prevencijoje didelį vaidmenį taip pat vaidina teisinis visuomenės švietimas. Svarbus visuomenės teisinis sąmoningumas, kadangi vien tik baudžiamosios teisės pagrindų žinojimas neatgraso nuo nusikaltimų (Бурлаков 2013). Pabrėžtina, kad į tai atkreipė dėmesį ir teisininkas C. Beccaria, teigęs, kad tam, jog būtų užkirstas kelias nusikaltimams, jų darymui, įstatymai turi būti aiškūs ir paprasti, kad kiekvienas visuomenės narys būtų suinteresuotas ginti ir laikytis tų įstatymų ir kad nebūtų jiems nusižengiama. Įstatymais, anot C. Beccarios, turi būti

pakoreguoti žmonių luomai ir padaryta taip, kad žmonės įstatymų bijotų. Teisininkas išskiria tris tautos grupes – nerūpestinga, gašli, bet veikli, narsi ir stipri tauta – ir apibūdina jų santykį su įstatymais. Anot jo, jei nerūpestinga tauta susiduria su neaiškiais ir netiksliais įstatymais, tokie įstatymai dar labiau didina tautos nerūpestingumą. Jei tokie įstatymai tenka gašliai, bet veikliai tautai, tauta verčiama prarasti esamą veiklumą ir panaudoti jį deviantiniam elgesiui. Jei su tokiais įstatymais susiduria narsi ir stipri tautai, įstatymų leidybos trūkumai yra pašalinami (Beccaria 1994).

Taigi matyti, kad klasikinės kriminologijos mokyklos teorijoje ypač pabrėžiamas bausmės neišvengiamumas, pažymint, kad tai yra stipriausia priemonė siekiant užkardyti nusikalstamas veikas. Taip pat nusikaltimų prevencijoje itin svarbus yra teisinis visuomenės švietimas, tam, kad įstatymų būtų laikomasi ir jie būtų ginami, svarbu, kad jie visuomenės nariams būtų aiškūs ir suprantami.

1.2. Devianto perauklėjimo ir reintegracijos, visuomenės vaidmens ir asmens socialinės aplinkos svarba nusikaltimų prevencijoje

Nusikaltimą padariusių asmenų perauklėjimo ir reintegracijos svarbą ir būtinybę pabrėžė ne vienas autorius (Jurgelaitienė 2001, Бурлаков 2013, Göbel 1997). G. Jurgelaitienės teigimu, būtina rūpintis ir padėti nuteistajam atlikus laisvės atėmimo bausmę adaptuotis visuomenėje yra valstybės pareiga ir recidyvinio nusikalstamumo prevencijos prioritetas. Svarbu tai, kad visas laikotarpis, kurį asmuo praleidžia įkalinimo įstaigoje, turi būti lyg parengimas išeiti į laisvę, laisvės atėmimo įstaigos, bendradarbiaudamos su savivaldybėmis, turi teikti apgyvendinimo, įdarbinimo, materialinę pagalbą (Jurgelaitienė 2011, 45–47 p.). Taip pat akcentuotina, kad „į asmenų, atlikusių kriminalinę bausmę, socialinės adaptacijos turinį svarbu įtraukti gausios visuomenės dalies (iš laisvės atėmimo vietų išėjusių asmenų) prisitaikymą prie kitos visuomenės dalies (esančios laisvėje), taip pat prie vyraujančių tos visuomenės vertybių, moralės bei teisės normų, prie dvasinių ir ideologinių jos būsenų“ (Jurgelaitienė 2001, 46 p.). Pabrėžtina, kad iš įkalinimo įstaigų išėjusių asmenų integracijos procese svarbu tai, kad jie turėtų lygias teises su kitais visuomenės nariais siekiant lygiateisio visuomenės nario statuso ar pretenduojant į tam tikras pareigas, pavyzdžiui, pretenduoti į darbo vietą (Jurgelaitienė 2001, 46 p.). Tai, kad prevencijos priemonės turi būti nukreiptos į asmens perauklėjimą ir reintegraciją, pabrėžė ir В.Н Бурлаков. Jo teigimu, prevencija turi būti nukreipta tiek į asmenis, atliekančius bausmes laisvės atėmimo įstaigose, tiek į asmenis, atlikusius bausmę ir paleistus iš laisvės atėmimo įstaigos. Tai yra būtina, siekiant išvengti recidyvo. В. Н. Бурлаков teigia, kad prevencijos priemonės turi apimti laikino apgyvendinimo suteikimą, psichologinę pagalbą, šiam tikslui turi būti pasitelkta resocializacijos centrų, visuomenės organizacijų pagalba (Бурлаков 2013). R. Göbel ir F. Wallraff-Unzicker taip pat pabrėžia nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimo būtinybę, kadangi tai, jų teigimu, gali padėti atgrasyti asmenis nuo galimybės nusikalsti ateityje (Göbel, Wallraff-Unzicker, 1997, 16 p.). Pabrėžtina, kad nusikaltimą padariusio asmens resocializacijos, perauklėjimo idėją iškėlė pozityvistinės kriminologijos mokykla. Akcentuotina, kad baudžiamoji teisė turi būti

orientuota į socialinę prevenciją, dėmesys turi būti skiriamas į nusikaltimą padariusio asmens resocializaciją, itin svarbus poveikis nusikaltimą padariusiam asmeniui (Schwind 2004, 96 p.).

Kriminologiniai tyrimai atskleidžia, jog nusikaltimų priežasčių ankstyvoji prevencija yra efektyviausias poveikis nusikaltimams, kadangi veikiamas ne nusikaltimą padaręs asmuo, bet tiesiogiai priežastys ir sąlygos, formuojančios nusikalstamą elgesį, taigi dėmesys turi būti skiriamas vadinamajai proaktyviajai prevencijai. Pažymėtina, kad visų šalies visuomenės narių susivienijimo veikla yra būdas užtikrinti veiksmingiausią nusikaltimų prevenciją (Babachinaitė, Kuklianskis 2003, 106 p.). Akcentuotina, kad nusikaltimų priežasčių reikia ieškoti visuomenėje, socialinėje asmens aplinkoje. Siekiant užkardyti nusikalstamas veikas, dėmesys turi būti skiriamas visuomenės auklėjimui, gyvenimo sąlygų ir materialinės gerovės gerinimu. Kuo aukštesnis ekonominis, kultūrinis visuomenės lygis, tuo mažiau nusikalstamų veikų bus padaroma. Taigi svarbu akcentuoti, kad nusikaltimai yra reiškinys, su kuriuo kovoti būtinos visos visuomenės pastangos (Кудрявцев, Эминов 1997). „Neformali socialinė kontrolė laikoma vienu esminių bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos elementų.“, akcentavo S. Nikartas (Nikartas 2011, 17 p.). Autorius pažymi, kad bendruomeninė nusikaltimų prevencija orientuota į svarbų tikslą – pakeisti bei sustiprinti kolektyvinį ir individualų žmonių elgesį, tokiu būdu kuriant ir stiprinant socialinę aplinką (Nikartas 2011, 17 p.). Taip pat pabrėžtina, kad siekiant kovoti su nusikaltimais, būtina remti neturtingus visuomenės narius, stiprinti santykius šeimose, mažinti nedarbo lygį. Ne mažiau svarbūs yra ir įvairūs kultūriniai, švietimo renginiai, skatinantys švietimo ir kultūros išsaugojimo visuomenėje, dvasinio ir moralinio išsaugojimo plėtrą. Akcentuotina, kad vienas pagrindinių nusikaltimų prevencijos tikslų turi būti nusikaltimų priežasčių išsiaiškinimas ir sąlygų jiems atsirasti šalinimas (Бурлаков 2013).

Nusikaltimų prevencijoje nemažiau svarbi yra asmens socialinė aplinka, kadangi teigiama, jog būtent tam tikros socialinės aplinkos sąlygos lemia polinkį nusikalsti. Efektyvi nusikaltimų prevencija turi būti orientuota į visuomenę, šeimą, mokyklą, darbo rinką, policijos ir kitas baudžiamojo teisingumo įstaigas (Sherman et al. 1998). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, A. Dapšio teigimu, į nusikalstamas veikas vis dažniau yra įtraukiami nesimokantys, nedirbantys nepilnamečiai (Dapšys 1999, 6–10 p.). Jo teigimu, vienas pagrindinių dalykų, lemiančių nusikaltimų prevencijos sėkmę, yra nusikalstamo elgesio priežasčių išsiaiškinimas (Dapšys 1999, 15 p.). Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad tam tikroms socialinėms grupėms, pavyzdžiui, bedarbiams, moterims, vaikams, jaunimui, asocialioms šeimoms ir iš įkalinimo įstaigų grįžusiems asmenims, valstybė skiria nepakankamai dėmesio ir tai gali turėti įtakos nusikalstamų veikų darymui (Dapšys 1999, 15 p.). Tobulinant nusikaltimų prevencijos sistemą dėmesys turi būti skiriamas ne tik baudžiamiesiems įstatymams, bet ir tokioms socialinės veiklos ir gyvenimo sritims kaip švietimas, kultūra, šeima, vaikų teisių apsauga (Dapšys 1999, 17 p.). Ypač nusikaltimų prevencijoje akcentuotina šeimos svarba. Šeima yra vieta, kur žmogus formuojamas kaip asmenybė. Ankstyvojoje asmenybės raidos stadijoje,

t. y. paauglystėje, šeima vaidina lemiamą vaidmenį nusikaltimų prevencijoje. Kiekviena šeima turi švietimo, netinkamo elgesio prevencijos sistemą. Taigi svarbu dėmesį skirti ne tik asocialioms, bet apskritai visoms šeimoms (Кудрявцев, Эминов 1997). Nepilnamečių nusikaltimų prevencijoje ypač svarbus mokyklų, policijos, seniūnijų, vietos bendruomenių bendradarbiavimas siekiant suteikti vaikams ir jaunimui tinkamą užimtumą po pamokų, per atostogas, taip pat organizuojant moksleivių teisinį švietimą ir dirbant su nusikalsti linkusiais vaikais bei socialinės rizikos šeimomis (Nedzinskas 2008, 107–108 p.).

Socialinės aplinkos sąlygų svarbą nusikaltimų prevencijoje akcentavo pozityvistinės kriminologijos mokykla. Minėtinas šios mokyklos šalininkas – Enrico Ferris. Pagrindines savo mintis jis išdėstė veikalė „Kriminalinė sociologija“ (Ferri 2005). Jo teigimu, nusikaltimas yra susijęs ne tik su paveldimumu, būtina atsižvelgti tiek į biologinius, fizinius, tiek į socialinius reiškinius. E. Ferrio teigimu, siekiant paaiškinti ir suprasti nusikaltimą, būtina ištirti asmens šeimyninį ir visuomeninį gyvenimą. Tai reiškia, kad nusikaltimams didelę įtaką daro asmens socialinė aplinka, t. y. tokie reiškiniai kaip religinės pažiūros, šeimos struktūra bei tam tikros auklėjimo taisyklės, alkoholizmas, gyventojų tankumas, politika ir ekonomika, taip pat net teisminės policijos ir teisingumo organizavimas bei baudžiamųjų ar civilinių įstatymų leidyba (E. Ferri 2005, 219–220). E. Ferrio nuomone, bausmė neturi būti priemonė, skirta atkeršyti už padarytą nusikaltimą, anot jo, bausmė turi būti kaip socialinės apsaugos idėja (Bluvšteinas 1994, 25 p.). Šioms E. Ferrio idėjoms, kaip matyti, pritarė ir Adolphe’as Queteletas, teigęs, kad jei nusikaltimas, jo raida ir paplitimas turi tam tikrų socialinių dėsningumų, tai reiškia, kad ir nusikaltimo priežastys yra socialinės. Taigi A. Queteletas išskėlė idėją, kad vienintelis būdas išvengti nusikaltimų yra keisti visą visuomenę. Atkreiptas dėmesys į tai, kad kalbant apie nusikaltimus itin svarbu atkreipti dėmesį į socialinės aplinkos sąlygas, kuriose ir slypi nusikaltimų kilmė. Svarbu paminėti ir tai, kad A. Queteletas pabrėžė, jog tuo atveju, kai nusikaltimą lemia kokie nors objektyvūs veiksniai, tokie, kurie nepriklauso nuo paties žmogaus asmeninių siekių ar norų, nei griežtos bausmės, nei ideali teisingumo vykdymo sistema, nei tobuli baudžiamieji įstatymai negalės sumažinti nusikaltimų skaičiaus (Кудрявцев, Эминов 2006, 45–48 p.). Šios nuomonės laikosi ir G. Babachinaitė bei S. Kuklianskis (2003 m.). Jie pabrėžė, kad vyrauja klaidinga nuomonė, jog nusikaltimų prevencija yra tik teisėsaugos institucijų pareiga ir teisėsaugos institucijos užtikrina sėkmingą nusikaltimų prevenciją šalyje. Autoriai akcentuoja, kad teisėsaugos institucijų veikla yra nukreipta ir orientuota į nusikaltimų padarinių užkardymą, bet ne į nusikaltimo priežasčių šalinimą, dėl to negali būti efektyvu. Nusikaltimų prevenciją, anot jų, turi spręsti socialinį konfliktą iš esmės, o ne tik reaguoti į jo padarinius (Babachinaitė, Kuklianskis 2003, 105 p.).

Minėtina šiuo atveju ir E. Sutherlando nusikaltimų kilimo aiškinimo per mokymąsi teorija. Jo teigimu, nusikalstamas elgesys, kaip ir bet kuris kitas, yra išmokstamas komunikuojant su kitais,

pagrinde su artimais asmenimis, šeima. Tačiau taip pat pastebi, kad tai gali priklausyti ir nuo žmogų supančios aplinkos, t. y. žmogus gali gyventi visuomenės normas palaikančioje aplinkoje ir tai jam leis taip pat elgtis dorai, laikytis tų normų, tačiau kita vertus asmuo gali būti ir priešingoje aplinkoje, kur artimi žmonės skatins nusikalstamą elgesį. E. Sutherlandas akcentuoja, kad nusikalstamas elgesys formuojasi tada, kai tam tikroje grupėje, kuriai priklauso, ar su kuria komunikuoja asmuo, neteisėtam, nusikalstamam elgesiui išreiškiamas didesnis palaikymas, nei kad įprastoms, visuomenėje priimtoms normoms. Kitaip tariant, jei atsitinka taip, kad pritarimas nusikalstamam elgesiui persveria nusikalstamo elgesio pasmerkimą, žmogus tampa nusikaltėliu (Sutherland 1969, 77–83 p.).

Robertas Parkas ir Ernestas Burgessas veikale „The City“ taip pat pabrėžė ir miesto plėtros įtaką nusikalstamų veikų darymui. Jie skirsto miestą į zonas: centras, pereinamoji, kvalifikuotos darbo klasės, rezidencinė ir priemiesčio zona. Kiekviena zona, anot autorių, išsiskiria tam tikrais tipiškais bruožais. Centras – tai komercinė, pramogų zona, antroji zona supa centrą ir yra pereinamoji, laikoma verslo ir lengvosios pramonės zona, pasižyminti apleistais namais. Ne tokia apleista miesto zona ir apgyvendinta geriau uždirbančiais darbininkais yra trečioji, vadinama darbininkų zona. Ketvirtoje zonoje vyrauja aukštos kokybės ir privačių namų kvartalai, kuriuose gyvena pasiturintys miestelėnai. Ir galiausiai penktoji, priemiesčių, zona, pasižyminti mobilumu, kadangi dienomis ši miesto zona yra paliekama ir keliaujama į darbą kitose miesto zonose (Park, Burgess 1967, 50–51 p.). Taigi ši teorija atkreipė dėmesį į tai, kad esti ryšys tarp nusikaltimų, jų pasiskirstymo ir socialinių bei ekonominių gyvenamųjų vietų sąlygų. Didesnis nusikalstamų veikų skaičius pastebimas ten, kur gyvenimo sąlygos yra prastos, ir atvirkščiai, mažiau nusikaltimų padaroma ten, kur gyvenimo sąlygos ir apskritai gyvenamoji aplinka yra geresnė. Gyvenimo sąlygų pasirinkimas šiuo atveju dažniausiai priklauso nuo žmogaus finansinių galimybių, taigi kuo daugiau žmogui leidžia jo finansinės galimybės, tuo geresnes gyvenimo sąlygas jis gali sau užsitikrinti (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė 2008, 52 p.).

Kalbant apie visuomenės ir socialinės aplinkos svarbą nusikaltimų prevencijoje ir šių sąlygų įtaką nusikaltimams, minėtina Roberto Mertonso anomijos teorija bei Alberto Coheno delikventų subkultūros teorija. Anomiją R. Mertonas aiškina kaip neatitikimą tarp priimtinių normų ir tikrovės, tarp kultūriškai nusakomų siekių ir visuotinai įteisintų priemonių jiems pasiekti. Šį anomijos aiškinimą R. Mertonas iliustruoja pavyzdžiu: Amerikos visuomenėje, kaip kad teigia pats autorius, bendra vertybė yra finansinė, materialinė sėkmė. Tam, kad asmuo galėtų ją pasiekti, jis turi daug ir sunkiai dirbti. Iš čia daroma išvada, kad per sunkų darbą galima pasiekti sėkmės viršūnę. Tačiau R. Mertonas pabrėžia, kad realiame gyvenime yra labai daug atvejų, kai neprivilegiuoti visuomenės nariai, nepriklausomai nuo jų sunkaus darbo, turi itin menkas galimybes pasiekti finansinę sėkmę. Tokiose situacijose, anot autoriaus, atsiranda vidinis psichologinis spaudimas išbandyti teisėtas ir neteisėtas priemones tikslui pasiekti (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė 2008, 69–71 p.). A. Cohenas savo idėjas aprašė veikale „Delinquent Boys“ (1995). Jo teigimu, nusikalstamas elgesys turi būti aiškinamas

atkreipiant dėmesį ne tik į žmogaus socialinę aplinką, bet ir tam tikrus nusikalstamo elgesio psichologinius motyvus. A. Cohenas pabrėžia, kad visuomenėje esti skirtingo socialinio statuso jaunuoliai ir delikventinis elgesys kyla tada, kai kyla frustracija dėl aukštesnio socialinio statuso. Autorius atkreipia dėmesį į tai, kad į delikventinį elgesį yra linkę žemiausio socialinio statuso jaunuoliai. Šį teiginį jis pagrindžia teigdamas, kad žemiausio socialinio statuso jaunuoliai išsiskiria savo vertybėmis, įsitikinimais ir elgesio normomis, dėl ko dažniausiai nepritampa prie kitų bendraamžių, būna atstumti. Tokių paauglių tikslas – priklausyti vidurinei klasei. Kai tikslo pasiekti nepavyksta visuomenėje priimtinomis priemonėmis, paaugliai ima maištauti, elgiasi visiškai priešingai nei reikalauja visuotinai priimtos moralės normos ir būtent taip atsiranda delikventinis elgesys (Cohen 1995, 49–72).

Kalbant apie visuomenės įtaką nusikaltimams, akcentuotina ir Franko Tannenbaumo bei Edvino Lamerto etikečių teoriją. Pastarosios teorijos pagrindinė mintis yra ta, kad esti ne tik socialinės, psichologinės ar kultūrinės nusikaltimų priežastys, bet egzistuoja ir vadinamosios antrinės priežastys, t. y. valstybės, visuomenės, šeimos narių ar kitų aplinkinių reakcija į tam tikrą nusikalstamą elgesį. Tai reiškia, kad visuomenės taisyklės sulaužęs asmuo nuteisiamas yra ne tik teismo, bet ir šeimos, bendraamžių ar kitų aplinkinių, „užklįjuojant“ jam nusikaltėlio etiketę. Su tokiu asmeniu yra ir elgiamasi kitaip, visuomenė jam priskiria nusikaltėlio vaidmenį, o jis galiausiai tokį vaidmenį ir šiam vaidmeniui būdingą elgesį priima. Pastebėtina, kad dėl šios stigmatizacijos yra didelė nusikaltimų recidyvo rizika (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė 2008, 123–124 p.). Stigmatizacijos teoriją pirmasis aprašė F. Tannenbaumas, pagrindine nusikalstamo priežastimi laikęs socialinę aplinkos reakciją. Būtent ši reakcija provokuoja asmenį elgtis pagal tokį vaidmenį, kuo jis yra kaltinamas, kadangi sulaukdamas tokių kaltinimų žmogus tiesiog įsisąmonina tam tikrą nusikaltėlio statusą (Lamnek 1999, 2019–220 p.). E. Lamertas perėmė ir papildė stigmatizacijos teoriją, išskirdamas pirminę ir antrinę deviaciją. Pirminė deviacija, anot E. Lamerto, yra dėl įvairių priežasčių, atsitiktinai, spontaniškai padaromi normų pažeidimai. Antrinė deviacija, kaip teigia E. Lamertas, atsiranda tada, kai asmuo priima jam „klįjuojamą“ nusikaltėlio etiketę ir elgiasi pagal tam tikrą jam suteiktą vaidmenį (Lamnek 1999, 219–220 p.).

Svarbi ir Howardo Beckerio teorija bei jo veikalas „Outsiders“ (1963). Dėmesį H. Beckeris skiria ir akcentuoja tam tikras taisykles ir tų taisyklių laužymą. Anot H. Beckerio, visuomenėje yra nustatytos tam tikros taisyklės, kurių nepaisymas laikomas nepriimtiniu dalyku, o toks asmuo laikomas deviantu. Tos taisyklės, kaip rašo autorius, gali būti oficialios, arba neoficialios. Oficialiomis šiuo atveju galima laikyti kelių eismo taisykles, jų privalo laikytis kiekvienas visuomenės narys. Kita taisyklių rūšis yra neoficialios, skirtinos tam tikroms socialinėms grupėms, kuriose esti tam tikri, būtent tai grupei būdingi susitarimai, kurie nebūtinai bus priimtini ir toleruojami kitų visuomenės narių, kurie nepriklauso tai grupei. Tačiau tam tikros socialinės grupės nariui tai gali ne atrodyti

taisyklių pažeidimas ir jis gali nesijausti deviantu, kadangi elgėsi taip, kaip yra susitarta grupėje, kuriai jis priklauso. Kyla klausimas, ar tokį elgesį galima laikyti nusikaltimu? H. Beckeris teigia, kad elgesys pats savaime nėra deviantinis. Čia svarbus ne tik tas, kuris daro tam tikrą veiksmą, bet ir tas, kuris reaguoja į veiksmą. Tad šiuo atveju, kad galima būtų nuspręsti, ar tai yra deviantinis elgesys, ar ne, svarbu tai, kokia yra kitų reakcija į atliktą veiksmą (Becker 1963, 1–18 p.).

Taigi nusikaltimų prevencijoje itin svarbu skirti dėmesį nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimui ir reintegracijai, kadangi tai yra itin svarbu siekiant, kad nusikaltimą padaręs asmuo ateityje vėl nenusikalstų. Taip pat akcentuotinas visuomenės švietimas ir auklėjimas bei nusikalstamų veikų priežasčių išaiškinimas. Anot pozityvistinės kriminologijos mokyklos šalininkų, svarbu ištirti visuomeninį ir šeimyninį asmens gyvenimą ir identifikuoti nusikaltimų priežastis, kad būtų užkirstas kelias nusikalstamų veikų darymui.

1.3. Socialinė nelygybė ir nusikaltimai

Visuomenės susiskirstymo, socialinės nelygybės įtaką nusikaltimams pabrėžė konflikto teorijos šalininkai. Vienas žymiausių šios teorijos atstovų yra Richardas Quinney'us, kurio idėjos atskleidžiamos veikalė „Conflict Theory of Crime“ (2006). Autoriaus teigimu, konfliktas, pasipriešinimas visuomenės vertybėms ir normoms kyla dėl socialinės nelygybės ir būtent tai jis laiko nusikaltimų priežastimi. Svarbu tai, kad visuomenėje esti galią turinti socialinė grupė, kuri tam tikrą žmonių elgesį traktuoja kaip nusikalstamą. Tokiu elgesiu dažniausiai laikomas toks, kuris prieštarauja, konfliktuoja su galią turinčia visuomenės grupe – ta, kuri gali daryti įtaką įstatymų vykdymui. R. Quinney'us taip pat pabrėžia, kad įstatymai yra galią turinčių grupių tikslų, propaguojamų vertybių ir normų atspindys. Šiuo atveju gali kilti konfliktas tarp galią turinčios ir mažesnę galią turinčios visuomenės grupių, kadangi pastarajai įstatymus formuojančios grupės normos, vertybės nebūtinai bus priimtinos. Tokiu atveju gali kilti pasipriešinimas ir galia turinti visuomenės grupė tokį elgesį traktuoja kaip deviantinį (Quinney 2006, 37–41 p.). Taigi matyti, kad R. Quinney'us nusikaltimą traktuoja kaip turinčiųjų galią visuomenės segmentų, kurie skirti išsaugoti tam tikrus savus interesus, konstrukta. Tačiau taip pat pabrėžtina, kad tam tikra veikla gali būti laikoma nusikalstama tik tada, kai ji yra apibrėžiama kaip nusikaltimas. O nusikaltimų apibrėžimus, kaip žinia, sudaro tos visuomenės grupės, kurių galioje yra įstatymų vykdymas. Svarbu akcentuoti ir tai, kad R. Quinney'us pabrėžė, jog įstatymas yra galią turinčių visuomenės grupių interesų išraiška, nes įstatymų leidėjai įstatymus kuria remdamiesi vien savo interesais, neatsižvelgdami į kitų visuomenės grupių interesus. Tokių grupių, kurios neturi galios paveikti įstatymų leidybos, elgesys gali būti apibrėžiamas kaip nusikalstamas (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė, 142–148 p.). Taigi pabrėžtina, kad socialinė nelygybė yra vienas iš veiksmų, lemiančių nusikaltimus. Skirtina galią turinti visuomenės grupė, daranti įtaką įstatymų leidimui ir vykdymui, bei mažesnę galią turinti visuomenės grupė, turinti laikytis įstatymų,

kurie ne visada atitinka pastarosios vertybes ir normas. Dėl šios priežasties kyla konfliktas tarp abiejų visuomenės grupių ir tai, anot R. Quinney'aus, daro įtaką nusikalstamam elgesiui.

1.4. Nusikaltimų prevencija ir auka

Į nusikaltimų prevenciją turi būti įtraukti ne tik nusikalstamas veikas padarę asmenys, bet ir nusikaltimų aukos bei pagalbos joms priemonės. Pabrėžtina, kad turi būti skatinami viktimologiniai tyrimai, įgyvendinta pagalbos priemonių nusikaltimų aukoms sistema, pavyzdžiui, įsteigtas socialinės paramos fondas, tobulinama aukų apsaugos ir gynimo teisinė bazė, įgyvendintos švietimo, mokymo programos viktimologijos ir nusikaltimų prevencijos srityje (Dapšys 1999, 18 p.). Pabrėžtina, kad aukos svarba imta akcentuoti šiuolaikinėje kriminologijoje, manoma, kad ji taip pat turi būti kriminologiniame diskurse. Šiuolaikinėje kriminologijoje skirtinos trys teorijos: feministinė, racionalaus pasirinkimo, raidos ir gyvenimo eigos (Dobryninas et al. 2014, 168–169 p.). Feministinėje teorijoje pažymėtina, kad dėmesio centre yra moteris, keliamas jos vietos ir vaidmens klausimas kriminalinėje justicijoje ir kriminologijoje bei jos teorijose. Teigiama, kad moterys yra diskriminuojamos arba ignoruojamos tiek kaip pažeidėjos, tiek kaip aukos, taigi pastebėtina, kad kriminalinės justicijos sistemoje nėra užtikrinama lyčių lygybė. Racionalaus pasirinkimo kriminologijoje pabrėžiama, kad nusikaltėlis yra racionali būtybė, kuri nusikalsdama ieško tam tikros naudos. Taigi teigiama, kad nusikaltimas yra apgalvotas ir racionalus žmogaus sprendimas. Trečia, su psichologija susijusi kriminologijos teorija, yra raidos ir gyvenimo eigos. Šioje teorijoje siekiama analizuoti ir sujungti informaciją apie patį asmenį, šeimą, draugus, kaimynus, mokyklą, bendruomenę ir įtaką nusikaltimams. Itin didelis dėmesys skiriamas vaikystės periodui, kada formuojasi pagrindiniai asmens socialinio elgesio įgūdžiai (Dobryninas et al. 2014, 169–177 p.). Taip pat pabrėžtinos Nilso Christie idėjos. Kriminologas neigiamai vertina baudžiamųjų priemonių naudojimą. Jo teigimu, baudžiamosiomis priemonėmis negali būti sprendžiamos jokios socialinės problemos. N. Christie kritikavo valstybės kišimąsi į konfliktus, anot jo, valstybė atima konfliktus iš pačių žmonių, kai turėtų būti leidžiamas ir skatinamas aukos ir nusikaltėlio dialogas ir galimybė jiems susitarti nesikišant valstybei. (Dobryninas et al. 2014, 169–177 p.). Taigi pabrėžtina, kad auka taip pat turi būti įtraukta į kriminologinį diskursą, kadangi taip pat yra nusikalstamos veikos „dalyvis“. Anot N. Christie, akcentuotina tai, kad turėtų būti suteikta galimybė aukai ir nusikaltėliui kilusį konfliktą išspręsti be valstybės, teisėsaugos institucijų įsikišimo.

2. Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje kriminologinė analizė

Išanalizavus nusikaltimų prevencijos ir kriminologijos mokyklų teorijų aspektus, toliau yra atliekama nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje analizė. Analizuojama kriminologijos teorijų

prielaidų raiška nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje, aiškinamasi, kiek ir kokios kriminologijos mokyklų prielaidos atsispindi nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje. Analizės metu naudojamas teminės analizės principas, analizuojamos išskirtos temos – kriminologijos teorijų perspektyvų idėjos.

2.1. Bendroji nusikaltimų prevencijos programų charakteristika

Analizei iš viso pasirinkta nagrinėti šešiasdešimt viena, 1993–2019 metais parengta, nusikaltimų prevencijos programa, pateikta Teisės aktų registre ir *e-seimas.lrs.lt* duomenų bazėje. Analizuojamos Lietuvos nusikaltimų prevencijos programos yra įvairių rūšių: 21 programa skirtina korupcijos ir organizuotų nusikaltimų, 19 – socialinės prevencijos, 8 – narkomanijos prevencijos, 5 – ekonominių ir turtinių nusikaltimų, 3 – nepilnamečių nusikaltimų, 5 – prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos rūšims (1 pav.).

Rūšis	Programų skaičius
Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija	21
Socialinė prevencija	19
Narkomanijos prevencija	8
Ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencija	5
Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija	5
Nepilnamečių nusikaltimų prevencija	3

1 pav. Nusikaltimų prevencijos programų rūšys

Taigi matyti, kad didžioji dalis analizuojamų nusikaltimų prevencijos programų skirtinos korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei socialinės prevencijos rūšims. Ekonominių ir turtinių nusikaltimų, narkomanijos, prekybos žmonėmis ir prostitucijos, nepilnamečių nusikaltimų, korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencijos rūšių programų skaičius nesiekia dešimties.

Analizuojamos prevencijos programos apima 26 metų laikotarpį – 1993–2019 m. (2 pav.).

Metai	Programų skaičius
1993	2
1994	1
1995	1
1996	2
1999	5

2000	1
2002	3
2003	9
2004	8
2005	4
2006	3
2008	1
2009	4
2010	1
2014	1
2015	5
2016	2
2017	3
2018	2
2019	3

2 pav. Nusikaltimų prevencijos programų pasiskirstymas pagal metus

1993–1995 m. sudarytų programų skaičius yra nedidelis, per tris metus buvo sudarytos tik 4 nusikaltimų prevencijos programos, skirtos ekonominių ir turtinių nusikaltimų, korupcijos ir organizuotų nusikaltimų ir nepilnamečių nusikaltimų prevencijai. 1996 m. sudarytų programų skaičius jau siekia 4, programų rūšys yra tokios pačios, kaip ir 1993–1995 m. sudarytų programų. 1999 m. sudaryta dar daugiau nusikaltimų prevencijos programų – 6, pabrėžtina, kad atsirado socialinės ir narkomanijos prevencijos programų. 2000 m. sudaryta tik viena programa, skirta prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijai. Šios rūšies prevencijos programų iki 2000 m. sudaryta nebuvo. 2002 m. sudarytos 3 nusikaltimų prevencijos programos – korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos. 2003 ir 2004 m. sudaryta daugiausia programų – 2003 m. – 9, o 2004 m. – 8. Pastebėtina, kad 7 iš 2003 m. sudarytų programų yra socialinės prevencijos, o 2004 m. programų rūšys įvairios: socialinė, narkomanijos, nepilnamečių nusikaltimų, ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencija. 2005 m. sudarytos 4 nusikaltimų prevencijos programos – ekonominių ir turtinių nusikaltimų, korupcijos ir organizuotų nusikaltimų, socialinės bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos. Nuo 2006 iki 2008 m. taip pat sudarytos tik 4 nusikaltimų prevencijos programos, skirtos socialinės ir narkomanijos prevencijos, nepilnamečių nusikaltimų bei korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencijos rūšims. 2009 m. sudarytos dar 4 programos, skirtos korupcijos ir organizuotų nusikaltimų, nepilnamečių nusikaltimų, prekybos žmonėmis ir prostitucijos bei socialinės prevencijos rūšims. Nuo 2010 m. iki 2014 m. sudarytos 2

prevencijos programos – narkomanijos ir socialinės prevencijos. 2015 m. sudarytos 4 programos, skirtinos socialinės, korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei narkomanijos prevencijai. Nuo 2016 m iki 2019 m. buvo sudarytos 10 nusikaltimų prevencijos programų – 9 iš jų skirtinos korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencijos rūšiai, 1 – narkomanijos prevencijos programa.

Didžioji dalis analizuojamų nusikaltimų prevencijos programų yra parengtos Vyriausybės – 30. Kalėjų departamentas prie Teisingumo ministerijos parengė 8, Seimas – 7, Švietimo ir mokslo ministerija bei Generalinė prokuratūra – po 3, Sveikatos apsaugos ministerija – 2 nusikaltimų prevencijos programas. Vidaus reikalų, Teisingumo, Ūkio, Kultūros ministerijos parengė po vieną nusikaltimų prevencijos programą. Po vieną programą taip pat parengė Užimtumo tarnyba, Muitinės departamentas, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir Valstybinė mokesčių inspekcija (3 pav.).

Rengėjas	Programų skaičius
Vyriausybė	30
Kalėjų departamentas prie Teisingumo ministerijos	8
Seimas	7
Švietimo ir mokslo ministerija	3
Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra	3
Sveikatos apsaugos ministerija	2
Vidaus reikalų ministerija	1
Teisingumo ministerija	1
Ūkio ministerija	1
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija	1
Užimtumo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	1
Muitinės departamentas prie Finansų ministerijos	1
Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	1

Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos	1
---	---

3 pav. Nusikaltimų prevencijos programų rengėjai

Taigi pagal rūšį didžioji dalis analizuojamų programų skirtinos korupcijos ir organizuotų nusikaltimų (21) bei socialinės prevencijos rūšiai (19), gerokai mažiau yra kitų rūšių programų: narkomanijos prevencijos (8), ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencijos (5), prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos (5), nepilnamečių nusikaltimų prevencijos (3). Analizuojamos nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje parengtos 1993–2015 m. Daugiausia programų parengta 2003 m. (9) ir 2004 m. (8). Mažiausiai, tik 1 programa per metus, parengta 1994 m., 1995 m., 2000 m., 2008 m., 2010 m. ir 2014 m. Nusikaltimų prevencijos programos dažniausiai rengia Vyriausybė (30). Mažesnė dalis programų yra parengtos Kalėjimų departamento (8), Seimo (7), Švietimo ir mokslo ministerijos (3), Generalinės prokuratūros (3) ir Sveikatos apsaugos ministerijos (2). Tik po 1 programą yra parengusios Vidaus reikalų, Teisingumo, Ūkio, Kultūros ministerijos, Užimtumo tarnyba, Muitinės departamentas, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir Valstybinė mokesčių inspekcija.

Toliau darbe bus analizuojamos nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje klasikinės, pozityvistinės, kritinės ir šiuolaikinės kriminologijos teorijų kontekste.

2.2. Nusikaltimų prevencijos programos klasikinės kriminologijos mokyklos kontekste

Bausmės neišvengiamumas

Vienas pagrindinių klasikinės kriminologijos mokyklos atstovo C. Beccaria įtvirtų principų – bausmės neišvengiamumas (Beccaria 1992) – randamas 12-oje analizuojamų nusikaltimų prevencijos programų. Pastebėtina, kad didžioji dalis programų, kuriose akcentuojamas bausmės, atsakomybės neišvengiamumas, yra korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei ekonominių nusikaltimų prevencijos, pavyzdžiui, *Lietuvos Respublikos Nacionalinė kovos su korupcija 2002, 2009, 2015–2025 metų programos, Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa*. Šiose programose numatyta siekti įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą, tobulinti teisės aktus ir sudaryti sąlygas plačiau taikyti baudžiamojo poveikio priemones, taip pat pabrėžiamas greitas korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų atskleidimo užtikrinimas, kad būtų garantuotas pažeidėjo atsakomybės neišvengiamumas, pvz.:

(1) *tikslas – nustatyti veiksmingesnę atsakomybę už korupcinio pobūdžio teisės pažeidimus įgyvendinimo mechanizmą ir užtikrinti atsakomybės neišvengiamumo principo taikymą*²

(2) *tobulinti teisės aktus, nustatančius atsakomybę už korupcinio pobūdžio teisės pažeidimus ir reguliuojančius jų atskleidimą ir tyrimą*³

Bausmės ir atsakomybės neišvengiamumo principas, kiek mažiau, tačiau randamas ir narkomanijos, prekybos žmonėmis ir prostitucijos bei socialinės prevencijos programose, pavyzdžiui, *Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programa, Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa*. Programose numatoma bendrai užtikrinti atsakomybės neišvengiamumą, tobulinti teisės aktus ir taip sudaryti sąlygas taikyti baudžiamojo poveikio priemones (turto konfiskavimą), rengti LR Baudžiamojo kodekso rengimo darbo grupei pasiūlymus, kaip numatyti specialias baudžiamojo poveikio priemones nusikaltimus padariusiems asmenims, nurodoma, kad kiekvienas kaltas asmuo turi būti patrauktas atsakomybėn, pvz:

(3) *kurti ir tobulinti įstatymų ir kitų teisės aktų bei jų įgyvendinimo sistemą, griežtinti baudžiamąją atsakomybę asmenims, padariusiems nusikalstamas (tarp jų ir seksualines) veikas prieš vaikus <...>*⁴

(4) *Kiekvienas kaltas asmuo turi būti patrauktas atsakomybėn. Kiekvienam kaltam asmeniui turi būti paskirta adekvati bausmė pagal jo kaltės laipsnį*⁵

Įstatymų aiškumas, paprastumas

Įstatymų aiškumo ir paprastumo idėja randama nedidelėje dalyje analizuojamų nusikaltimų prevencijos programų – 5. Ši idėja daugiausia atsiskleidžia socialinės prevencijos programose, pavyzdžiui, *Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas transporto eismo saugumui, socialinės reabilitacijos programa, Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojant smurtą, socialinės reabilitacijos programa*. Šiose programose numatoma supažindinti asmenis su Baudžiamojo kodekso, Administracinių teisės pažeidimų kodekso ir Civilinio kodekso straipsniais, atkreipiant dėmesį į teisės aktuose numatytą atsakomybę už veikas, kurias jie padarė, pvz.:

(5) *Asmenys supažindinami su Lietuvos Respublikos administraciniame, baudžiamajame ir civiliniame kodeksuose nustatyta atsakomybe už veikas, padarytas panaudojant smurtą ir sužalojus ar susargdinus kitą asmenį*⁶

² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.159112/nFKJfLjvQK> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.159112/QhXbphGKdz> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94138?jfwid=191fum7wvk> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.197296?jfwid=96t6td32f> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

Įstatymų aiškumo ir paprastumo idėja taip pat randama vienoje korupcijos prevencijos programoje – *Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija programa*. Joje akcentuojama, kad visuomenei turi būti aiškinami teismų priimti sprendimai, jų įgyvendinimo principai, pvz.:

(6) *skatinti visuomenines organizacijas domėtis rezonansinėmis korupcinėmis bylomis ir aiškinti visuomenei teismų priimtus sprendimus, jų įgyvendinimą*⁷

Taisyklės ir nuostatos policijos pareigūnams

Dar viena klasikinės kriminologijos mokyklos idėja, randama nusikaltimų prevencijos programose, yra tam tikrų taisyklių nustatymas policijos pareigūnams. Šia idėja remiamasi 4-iose analizuojamose nusikaltimų prevencijos programose, tačiau akcentuotina, kad programose pabrėžiami ne tik policijos, bet ir kiti teisėsaugos pareigūnai – teisėjai, prokurorai ir kt. Tam tikrų dėsningumų, kuriose prevencijos programose ši idėja randama dažniausiai, nepastebėta, skirtinos tokios programos kaip *Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategija, Antikorupcinių priemonių planas, Kompleksinė autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005–2007 metų programa*. Jose numatoma sukurti policijos atsiskaitymo visuomenei sistemą, įdiegti policijos vertinimo kriterijus, įgyvendinti pareigūnų profesinio rengimo sistemą, rengti metodines rekomendacijas teisėjams, prokurorams, kvotėjams, taip pat teisėsaugos institucijų pareigūnams, vykdančioms autotransporto priemonių vagysčių prevenciją ir kontrolę, nustatyti kvalifikacijos reikalavimus, užtikrinti nuolatinį mokymą, pvz.:

(7) *Bus reorganizuota policijos sistema, nustatyti policijos veiklos standartai, įdiegti policijos veiklos vertinimo kriterijai, sukurta policijos atsiskaitymo visuomenei sistema*⁸

(8) *nustatyti autotransporto priemonių vagysčių prevenciją ir kontrolę vykdančių teisėsaugos institucijų pareigūnų kvalifikacijos reikalavimus*⁹

Klasikinės kriminologijos mokyklos idėja	Programų skaičius
Bausmės neišvengiamumas	11
Įstatymų aiškumas, paprastumas	5
Taisyklės ir nuostatos policijos pareigūnams	3

4 pav. *Klasikinės kriminologijos mokyklos idėjų apraiškos nusikaltimų prevencijos programose*

⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224954?jfwid=-9dzqnu8gi> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.159112/CQrxFHxwxn> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

⁸ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222492?jfwid=rivwzvvpvg> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.253548?jfwid=f4nne6mml> [žiūrėta 2020 vasario 12 d.]

Taigi analizuojamose nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje dažniausiai randama bausmės neišvengiamumo prielaida, daugiausia būdinga korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencijos programoms, taip pat randama socialinės, narkomanijos, prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose. Mažiau programose atsiskleidžia įtatumų aiškumo ir paprastumo bei taisyklių ir nuostatų policijos pareigūnams idėjos, randamos socialinės prevencijos bei korupcijos ir organizuotų nusikaltimų programose.

2.3. Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje pozityvistinės kriminologijos mokyklos kontekste

Devianto peraukėjimas, reintegracija

Pabrėžtina, kad devianto perauklėjimo, reintegracijos idėja randama 25-iose analizuojamose nusikaltimų prevencijos programose. Pastebėtina, kad ši idėja daugiausia atsiskleidžia socialinės prevencijos programose, pavyzdžiui, *Nacionalinės nusikaltimų prevencijos kontrolės programa, Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programa, Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų planas* ir kt. Programose yra numatoma bausmės laisvės atėmimo vietose atliekantiems asmenims vykdyti socialinių įgūdžių lavinimo programas, taip pat numatyta ieškoti naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo būdų, taip užtikrinant, kad nuteistas asmuo išlaikys socialinius ryšius su visuomene ir profesinius įgūdžius, taip pat numatoma laisvės atėmimo vietose nuteistiesiems užtikrinti bent minimalų darbą, kad nebūtų prarasti profesiniai įgūdžiai, o profesinių įgūdžių neturintiems pagal išgales numatoma suteikti profesinį išsilavinimą. Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos vienas iš tikslų yra užtikrinti, kad baudžiamoji justicija būtų orientuota į nusikaltimus padariusių asmenų rosocializaciją ir baudžiamasis procesas būtų auklėjamojo pobūdžio. Šiose programose numatomas siekis tobulinti rehabilitacijos ir reintegracijos paslaugas nusikaltimus padariusiems vaikams, taip pat pabrėžiama būtinybė steigti daugiau su smurtautojais dirbančių organizacijų, burti pagalbos sau grupes, laisvės atėmimo vietose teikti psichologinę pagalbą, pvz.:

(9) *siekiant užtikrinti asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, grįžimą į visuomenę, imamasi visų galimų priemonių, kad būtų užtikrintas bent minimalus laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų aprūpinimas darbu tam, kad jie toliau socialiai nedegraduotų ir neprarastų profesinių įgūdžių*¹⁰

(10) *rengti ir vykdyti laisvės atėmimo vietose socialinių įgūdžių lavinimo programas nuteistiesiems ir suimtiesiems*¹¹

¹⁰ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.197296?jfwid=96t6td32f> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

¹¹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1a9f0a71054d11e687e0fbad81d55a7c?jfwid=9tq147ume> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

(11) *neturintiems profesijos ar nemokantiems jokio amato laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims pagal išgales suteikiamas profesinis išsilavinimas, atitinkantis darbo rinkos poreikius*¹²

(12) *baudžiamosios justicijos sistemą orientuoti į nusižengusių jaunuolių resocializaciją, paramą, mokymą, siekiant užtikrinti, kad kuo mažiau jaunuolių nusikalstų pakartotinai*¹³

Didžioji dalis programų, kuriose numatomos nusikaltimus padariusių asmenų reabilitacijos ir reintegracijos idėjos, konkrečiai ir yra orientuotos į šį tikslą. Šis tikslas išryškėja pačiuose nusikaltimų prevencijos programų pavadinimuose, pavyzdžiui, *Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos programa, Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programa, Lygtinai paleistų iš pataisos įstaigų bei lygtinai atleistų nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenų socialinės integracijos programa* ir kt. Akcentuotina, kad šių programų tikslai orientuoti į nusikaltimus padariusių asmenų atsakomybės už savo veiksmus ugdymą, numatyta siekti, kad asmenys suprastų savo veiksmų pasekmes, būtų skatinami atlyginti moralinę ar turtinę žalą, taip pat numatoma suteikti nuteistiesiems žinių apie alkoholio žalą žmogaus sveikatai, supažindinti su sveikos gyvensenos pagrindais, alkoholio vartojimo juridines ir socialines pasekmes, taip pat smurto pasekmes asmenybei, akcentuojamas dorovinis ir teisinis nusikaltimus padariusių asmenų švietimas, socialinių žinių, socialiai priimtinaam gyvenimui reikalingų įgūdžių suteikimas, padėsiantis integruotis į visuomenės gyvenimą, teisėtais būdais patenkinti savo socialinius poreikius. Taip pat pabrėžtina, kad numatoma suteikti iš laisvės atėmimo įstaigų išėjusiems asmenims gyvenamąjį būstą, padėti jiems įsidarbinti ir įgyti specialybę ar aukštesnį išsilavinimą, skirti pinigines pašalpas, taip pat steigti socialinės adaptacijos tarnybas, dienos centrus, nakvynės namus, pvz.:

(13) *Mokyti profesijos asmenis, paleistus iš laisvės atėmimo vietų, ir įdarbinti juos*¹⁴

(14) *suvokti padarytų veiksmų pasekmes, ugdyti joje dalyvaujančių asmenų atsakomybę už savo veiksmus, suteikti žinių apie smurto pasekmes žmogaus asmenybei ir padėti ateityje susilaikyti nuo smurtavimo prieš kitą asmenį, taip pat ugdyti savianalizės pradmenis*¹⁵

(15) *nuosekliai ir kompleksiškai įgyvendinant nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijos politiką ir laikantis tęstinumo principo, mažinti nusikaltimų pasikartojimo galimybę*¹⁶

Kiek mažiau, tačiau nusikaltimą padariusio asmens resocializacijos ir perauklėjimo idėja randama ir nepilnamečių nusikaltimų, narkomanijos prevencijos, korupcijos ir organizuotų

¹² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.197296?jfwid=96t6td32f> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

¹³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.197296?jfwid=96t6td32f> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

¹⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.88993/asr> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

¹⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224954?jfwid=-9dzqnu8gj> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

¹⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.88993/asr> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

nusikaltimų bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose, pavyzdžiui, *Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999–2003, 2004–2008 ir 2010–2016 metų programos, Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa, Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, Nepilnamečių justicijos 2004–2008 ir 2009–2013 metų programos*. Nepilnamečių nusikaltimų prevencijos programose pabrėžiama, kad prioritetas turi būti teikiamas ne baudžiamojo, bet auklėjamojo poveikio prevencijos priemonėms, taip pat akcentuojama būtinybė kurti resocializacijos sistemą nepilnamečiams, išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų, pvz.:

(16) *<...> auklėjamojo poveikio priemonėms teikiama pirmenybė prieš nubaudimo priemones – bausmes. Išplėstos ir alternatyvių laisvės atėmimui bausmių taikymo galimybės¹⁷*

(17) *sukurti aiškią ir veiksmingą nepilnamečių, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų ir vaikų socializacijos centrų, resocializacijos sistemą¹⁸*

Narkomanijos prevencijos programose akcentuojamas švietimas narkomanijos ir infekcinių ligų prevenciniais klausimais, paleistų į laisvę ir nuo narkotikų priklausomų asmenų teisinis ir socialinis švietimas, integracija į visuomenę, gyvenimiškų įgūdžių tobulinimas, sveikos gyvensenos ugdymas, prasmingas užimtumas, taip pat narkomanija sergančių asmenų baudžiamosios atsakomybės už nesunkius nusikaltimus keitimas į alternatyvias gydymo programas, pvz.:

(18) *Pažymėtina, kad suimtiesiems ir nuteistiesiems, vartojantiems narkotikus, reikalinga profesionali laisvės atėmimo vietos sveikatos priežiūros ir kito personalo pagalba, motyvacijos skatinimas, socialinių įgūdžių ugdymas¹⁹*

(19) *<...> sudarytos būtinos sąlygos taikyti ir veiksmingiau vykdyti nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos, minimalios, vidutinės ir maksimalios priežiūros bei auklėjamojo poveikio priemones, laisvės atėmimui alternatyvias bausmes²⁰*

Nusikaltimą padariusio asmens resocializacijos idėja randama tik keliose korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose, kuriose pabrėžiama būtinybė padėti nusikaltimus padariusiems asmenims integruotis į visuomenę, kurti psichosocialinės rehabilitacijos sistemą asmenims, prievartavusiems vaikus, pvz.:

(20) *Reikėtų taikyti psichologinės pagalbos ir kitas rehabilitacijos priemones smurtautojams, kuriems Lietuvoje taikomos tik griežtos baudžiamosios normos²¹*

¹⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.233765?ifwid=rivwzvpyg> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

¹⁸ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.352381?ifwid=q86m1vpwm> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

¹⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.226885?ifwid=rivwzvpyg> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

²⁰ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.233765?ifwid=rivwzvpyg> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

²¹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94138?ifwid=191fum7wvk> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

Taigi devianto perauklėjimo, reintegracijos idėja dažniausiai atsiskleidžia socialinės prevencijos programose, dalis tokių programų yra orientuotos konkrečiai į nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimo ir reintegracijos tikslą. Ši pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėja mažiau atsiskleidžia nepilnamečių nusikaltimų, narkomanijos, prekybos žmonėmis bei korupcijos ir organizuotų nusikaltimų programose.

Nusikaltimo priežasčių išsiaiškinimas ir prielaidų jiems atsirasti šalinimas

Pozityvistinės kriminologijos mokykla akcentavo, kad siekiant užkardyti nusikaltimus būtina išsiaiškinti nusikaltimų kilimo priežastis. Matyti, kad nusikaltimų priežasčių aiškinimosi tikslai numatomi ne vienoje nusikaltimų prevencijos programoje – idėjos randamos 25-iose nusikaltimų prevencijos Lietuvoje programose. Pastebėta, kad nusikaltimo priežasčių išsiaiškinimo ir prielaidų nusikaltimams atsirasti šalinimo tikslai dažniausiai atsiskleidžia korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose, pavyzdžiui, *Sveikatos sistemos kovos su korupcija strategija, Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos antikorupcinė programa 2002–2003 metams, Antikorupcinių priemonių planas, Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programa* ir kt. Pabrėžtina, kad programose išskiriamos ir įvardijamos tam tikros nusikalstamos veikos galinčios paskatinti priežastys, tokios kaip aukštas nedarbo lygis, nepakankamas sveikatos priežiūros specialistų atlyginimas, visuomenės pilietiškumo stoka. Prekybos žmonėmis prevencijos programose kaip pagrindinės nusikalstamos veikos priežastys įvardijamos skurdas, nedarbas, švietimo stoka, taip pat pabrėžiama, kad prekybos žmonėmis priežasčių šalinimą turi remti visuomenė, tik taip galima pasiekti efektyvių rezultatų, pvz.:

(21) *strateginis prevencijos tikslas – kompleksiškai šalinti prekybos žmonėmis ir prostitucijos priežastis ir sąlygas, sukurti prevencijos priemonių sistemą, užkertančią kelią prekybai žmonėmis ir prostitucijai*²²

(22) *Galima išskirti šias korupcijos sveikatos sistemoje prielaidas: <...> aukštas nedarbo lygis; <...> nepakankamas sveikatos priežiūros specialistų atlyginimas ir pan.*²³

Būtinybė aiškinti nusikalstamų veikų priežastis ir šalinti prielaidas joms atsirasti taip pat pabrėžiamos ir narkomanijos, socialinės, nepilnamečių nusikaltimų prevencijos programose, pavyzdžiui, *Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programa, Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategija, Nepilnamečių justicijos 2004–2008 metų programa*. Socialinės prevencijos programose pabrėžiama, kad nusikaltimų priežasčių ir sąlygų aiškinimui bei šalinimui skiriama per mažai dėmesio, tai turėtų būti laikoma prioritetu. Pastebėta, kad narkomanijos programose įvardijamos nusikalstamų veikų kilimo priežastys,

²² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.158764/asr> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

²³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210103?ifwid=191fum838r> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

tokios kaip aukštas nedarbo lygis, žmonių užimtumo stoka, žemas pragyvenimo lygis ir išsilavinimo stoka, pvz.:

(23) *Pažymėtini šie pagrindiniai narkomanijos atsiradimo ir plitimo veiksniai: socialinės-ekonominės sąlygos: aukštas nedarbo lygis, žmonių neužimtumas, išsilavinimo stoka, žemas pragyvenimo lygis*²⁴

(24) *Taip pat nepakankamai dėmesio skiriama ir kitų nusikaltimų priežasčių bei sąlygų šalinimui ekonominėmis, socialinėmis, švietimo ir kitomis priemonėmis*²⁵

(25) *Ją vykdant, numatyta kompleksiskai šalinti šių kraupių reiškinių priežastis, modernizuoti ir stiprinti teisėsaugos bei kitų valstybės institucijų sistemą, remti nevyriausybių organizacijų veiklą, ardyti nusikalstamų struktūrų, kurios verčiasi prekyba žmonėmis ir prostitucijos organizavimu, vaikų prievartos ir komercinio išnaudojimo organizavimu, tinklus*²⁶

Taigi nusikaltimo priežasčių išaiškinimo ir prielaidų jiems atsirasti šalinimo prielaida dažniausiai atsiskleidžia korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose. Ši prielaida, nors ir mažiau, bet taip pat būdinga socialinės, narkomanijos ir nepilnamečių nusikaltimų prevencijos programoms.

Dėmesys asmens socialinės aplinkos sąlygoms

Pozityvistinės kriminologijos mokyklos atstovų E. Ferrio ir A. Queteleto teigimu, nusikaltimai kyla iš visuomenės, tam itin didelę įtaką daro šeimyninis gyvenimas, todėl svarbu atkreipti dėmesį į socialinę asmens aplinką, keisti ir šviesti visą visuomenę, kadangi būtent čia slypi nusikaltimų kilmė. Pastebėta, kad analizuojamose nusikaltimų prevencijos programose būtent socialinei asmens aplinkai, visuomenės švietimui skiriama daugiausia dėmesio. Vienokie ar kitokie tikslai, uždaviniai ar priemonės, susiję su visuomenės švietimu ir socialine asmens aplinka, atsiskleidžia 46-iose nusikaltimų prevencijos programose. Pastebėta, kad šia idėja daugiausia remiamasi korupcijos prevencijos programose, pavyzdžiui, *Sveikatos sistemos kovos su korupcija strategija, Švietimo ir mokslo ministerijos kovos su korupcija strategijos programa, Antikorupcinių priemonių planas* ir kt. Šiose programose akcentuojamas kovos su korupcija kultūros kūrimas, pabrėžiama, kad antikorupcinis visuomenės ugdymas yra neatskiriama visuomenės švietimo dalis, padedanti ugdyti visuomenės narių pilietiškumą, asmens teisių ir pareigų Lietuvai sampratą, puoselėti asmens dorovę – visa tai gali prisidėti prie korupcijos prevencijos tikslų įgyvendinimo. Korupcijos prevencijos programose taip pat numatoma informuoti ir šviesti visuomenę antikorupcinių įstatymų pažeidimų ir jų daromos neigiamos įtakos visuomenės interesams klausimu. Šiose programose taip pat išskiriama, kad

²⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.231163?ifwid=q8i88lsrq> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

²⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222492?ifwid=rivwzvpvg> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

²⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.233765?ifwid=rivwzvpvg> [žiūrėta 2020 vasario 14 d.]

antikorupcinis ugdymas privalo būti įtrauktas į bendrojo lavinimo mokyklų mokomąsias programas bei aukštųjų mokyklų studijų programas. Programose taip pat pabrėžiama, kad antikorupcinis visuomenės švietimas turi būti vykdomas visų tipų ir visų lygių švietimo įstaigose pagal parengtas švietimo programas, visuomenės nariai turi būti supažindinti su korupcijos keliamu pavojumi, skatinami aktyviai kovoti su korupcija. Taip pat svarbu pabrėžti, kad numatoma motyvuoti visuomenę neimti ir neduoti kyšių, elgtis sąžiningai, žinant pranešti apie korupcijos atvejus, pvz.:

(26) *Antikorupcinis visuomenės švietimas turi būti vykdomas visų tipų ir lygių švietimo įstaigose pagal parengtas švietimo programas*²⁷

(27) *<...> tobulinti sveikatos priežiūros ir farmacijos įstaigų bei įmonių veiklą, ugdyti visuomenės narių pilietinę sąmonę*²⁸

(28) *didinti visuomenės nepakantumą korupcijai ir skatinti visuomenę įsitraukti į antikorupcinę veiklą*²⁹

Dėmesio visuomenei ir asmens socialinei aplinkai idėja, kaip pastebėta, dažnai atsiskleidžia ir socialinės prevencijos programose, pavyzdžiui, *Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos programa, Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategija, Nacionalinė nusikaltimų prevencijos kontrolės programa, Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programa* ir kt. Pabrėžtina, kad programose numatomos išvykos į programoje dalyvaujančių asmenų gyvenamąsias vietas, kur susipažįstama su materialinėmis, buitinėmis gyvenimo sąlygomis, šeimos nariais, taip siekiant išvelgti problemas ir siūlyti bei padėti jas spręsti. Socialinės prevencijos programose taip pat numatoma kurti bendradarbiavimo su visuomene sistemą, kuri padėtų visuomenės nariams aktyviau dalyvauti viešojo saugumo užtikrinimo srityje, apskritai didinti visuomenės vaidmenį sprendžiant žmogaus ir visuomenės saugumo problemas. Programose akcentuojama, kad vienas pagrindinių nusikaltimų prevencijos tikslų yra rūpintis šeimų dvasine ir materialine gerove, taigi teikti joms paramą ir socialinę apsaugą, stiprinti ir didinti šeimų vaidmenį visuomenėje. Taip pat atkreipiamas dėmesys ir į vaikų auklėjimą šeimose, mokymąsi ir užimtumą, informacijos ir patarimų apie profesinį mokymą, įsidarbinimo ir karjeros galimybes teikimą, numatoma skatinti visuomenės bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis, skirti daugiau dėmesio socialinei pagalbai, sveiko gyvenimo būdo propagavimui, vaikų ir jaunimo švietimui ir sveikatos apsaugai. Taip pat pabrėžiama, kad

²⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.198191?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=a14ed8fb-f8e6-461f-ae33-722a83ed7898> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

²⁸ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210103?jfwid=191fum838r> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

²⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e499812cbbe11e49bceec506eada6c5f> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

visuomenės nariai neturi būti tik kontrolės objektais, jie turi aktyviai dalyvauti visuomenėje ir būti pripažinti visaverčiais jos nariais. Programose pabrėžiama svarba ugdyti visuomenės narių nepakantumą smurtui prieš vaikus, taip pat pačius vaikus mokyti apsisaugoti nuo smurto, organizuoti tiek vaikų, tiek jų tėvų švietimą smurto prieš vaikus prevencijos klausimais, numatoma tėvams suteikti daugiau žinių apie smurtinio elgesio poveikį, kontrolę ir prevenciją, supažindinti su vaiko psichologinės raidos, amžiaus tarpsnių ypatumais, suteikti jiems tinkamo bendravimo su vaikais įgūdžių. Socialinės prevencijos programose taip pat numatoma sudaryti socialiai prasmingos ir atsakingos saviraiškos galimybes, organizuoti dienos centrų veiklą – namų darbų ruošą, laisvalaikis, maitinimas, taip pat svarbu, kad numatomas darbas su centru lankančių vaikų tėvais, jie skatinami geriau rūpintis savo vaikais, jiems teikiama psichologinė, teisinė, pedagoginė pagalba, pvz.:

(29) *Nusikaltimų prevencija ir kontrolė gali būti efektyvi tik tada, kai joje dalyvauja visi visuomenės nariai*³⁰

(30) *Atsižvelgiant į tai, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas bei natūrali visų jos narių gyvenimo ir gerovės aplinka, rūpinimasis dvasiniu ir materialiu šeimų gerovės užtikrinimu yra viena iš pagrindinių nusikaltimų prevencijos krypčių*³¹

(31) *sudaryti teises sąlygas šviesti visuomenę apie smurtą prieš vaikus per visuomenės informavimo priemones*³²

(32) *Dienos centruose vaikams organizuojamas ugdymas, pamokų ruošą, laisvalaikio užimtumas ir maitinimas. Su centru lankančių vaikų tėvais dirbamas sistemingas socialinis darbas, jie skatinami geriau rūpintis savo vaikais ir jų ugdymu, tėvams teikiama reikiama psichologinė, pedagoginė ir teisinė pagalba, šalinamos priežastys, dėl kurių vaikams gali būti nustatoma globa (rūpyba)*³³

Nemažai yra ir narkomanijos prevencijos programų, kuriose atsiskleidžia visuomenės perauklėjimo, pataisymo ir dėmesio asmens socialinės aplinkos sąlygoms idėja, pavyzdžiui, *Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999–2003, 2004–2008, 2010–2016 metų programos, Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa*. Šiose programose numatoma tobulinti ir rūpintis visuomenės, ypač vaikų ir jaunimo, švietimu, rizikos grupės vaikams ir jaunimui, nukentėjusiems nuo narkotinių medžiagų vartojimo, organizuoti psichologines-pedagogines stovyklas, taip pat organizuoti renginius, rūpintis laisvalaikio užimtumu, narkotikų vartojimo prevencinius klausimus įtraukti į mokyklų bendrojo lavinimo programas, leisti metodinius ir informacinius leidinius. Taip pat

³⁰ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222492?ifwid=rivwzvpvg> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

³¹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.197296?ifwid=96t6td32f> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

³² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.255201?ifwid=q86m1vpwm> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

³³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.246396?ifwid=q86m1vpwm> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

numatoma motyvuoti asmenis propaguoti sveiką gyvenimo būdą, nevartoti psichiką veikiančių medžiagų, siekti, kad asmenys suprastų šių medžiagų vartojimo žalą ne tik žmogaus sveikatai, bet ir visai visuomenei, suteikti informacijos apie socialines, psichologines, medicininės ir teisinės pagalbos galimybes ir ugdyti gebėjimą kreiptis pagalbos, diegti sveiko gyvenimo nuostatas, pvz.:

(33) *tobulinti visos Lietuvos mastu visuomenės švietimą ir narkomanijos prevenciją, ypač rūpintis vaikų ir jaunimo švietimu <...>*³⁴

(34) *Organizuojamas šeimų socialinis, pedagoginis, medicininis, teisinis ir kitoks švietimas, skatinamas vaikų bei jaunų asmenų įtraukimas į visuomeninę veiklą bei sveiką gyvenseną, plėtojamas teikiamų socialinių paslaugų tinklas asmenims, kurie yra socialiai pavojingoje (rizikos) situacijoje*³⁵

(35) *prevencija – visuomenės, ypač vaikų ir jaunimo, švietimas aiškinant jai narkotinių ir psichotropinių medžiagų žalą asmenybei, šeimai ir visuomenei*³⁶

Visuomenės perauklėjimo idėja taip pat randama ir keliose nepilnamečių nusikaltimų, prekybos žmonėmis ir prostitucijos bei ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencijos programose, pavyzdžiui, *Kovos su transporto priemonių vagystėmis kompleksinė programa, Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programa* ir kt. Ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencijos programose numatoma skatinti žmones saugoti savo turtą, suteikti informacijos apie transporto priemonių saugojimo būdus, saugojimo sistemas, konsultuoti žmones turto, asmens gyvybės ir sveikatos apsaugos klausimais, stiprinti visuomenės ir policijos ryšius. Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose pabrėžiamas formalusis ir neformalusis vaiko žinių apie jo teises ir pareigas, brandaus lytiškumo ugdymas, taip pat numatoma parengti informacinę medžiagą apie lygiavertį vaikų ir suaugusiųjų bendravimą, supažindinti visuomenę su prekybos žmonėmis ir prostitucijos verslo keliamais pavojais, diegti prevencinio švietimo programas, padėsiančias ugdyti brandų požiūrį į seksualinius nusikaltimus. Nepilnamečių nusikaltimų programose numatoma nepilnamečių justicijos sistemos institucijose plėsti socialines ir psichosocialines paslaugas, pvz.:

(36) *išsamiau aiškinti visuomenei apie transporto priemonių apsaugos būdus, teikti metodinę medžiagą (bukletus ir kitokius leidinius <...>*³⁷

(37) *Sukurti ir įdiegti Lietuvos mokyklose prevencinio švietimo programą, kuri padėtų šalinti susijusius su žmonių grobimu, pardavimu, prostitucija pavojus visuomenei*³⁸

³⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.85890> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

³⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.231163?ifwid=q8i88lsrq> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

³⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.385362/asr> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

³⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.22983?ifwid=-2y4hgt8ko> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

³⁸ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.158764/asr> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

(38) *supažindinti jaunimą su prostitucijos verslo keliamais pavojais, ugdyti jam dorovines nuostatas*³⁹

(39) *plėtoti psichosocialines ir socialines paslaugas visose nepilnamečių justicijos sistemos institucijose*⁴⁰

Pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėja	Programų skaičius
Dėmesys asmens socialinės aplinkos sąlygoms, visuomenės perauklėjimas	42
Devianto perauklėjimas, reintegracija	25
Nusikaltimo priežasčių išsiaiškinimas ir prielaidų jiems atsirasti šalinimas	26

5 pav. *Pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjų apraiškos nusikaltimų prevencijos programose*

Taigi pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjos nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje atsiskleidžia dažniausiai. Didžiausias dėmesys programose skiriamas asmens socialinės aplinkos sąlygoms ir visuomenės perauklėjimo idėjai. Pastebėta, kad ši idėja dažniausiai atsiskleidžia korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencijos programose, taip pat būdinga socialinės prevencijos, nepilnamečių nusikaltimų, prekybos žmonėmis ir prostitucijos, narkomanijos prevencijos programose, tačiau šiose programose idėjų randama mažiau. Analizuojamose nusikaltimų prevencijos programose taip pat atsiskleidžia devianto perauklėjimo, reintegracijos idėja, labiausiai būdinga socialinės prevencijos programoms. Nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje taip pat randama nusikaltimo priežasčių išsiaiškinimo ir prielaidų jiems atsirasti šalinimo idėja, dažniausiai atsiskleidžianti korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose.

2.4. Nusikaltimų prevencijos programos konflikto teorijos kontekste

Vienas pagrindinių konflikto teorijos atstovų yra R. Quinney'us, akcentavęs, kad nusikaltimai kyla dėl socialinės nelygybės ir visuomenės susiskirstymo. Tarp analizuojamų programų šio kriminologo prielaidos randamos vos vienoje nusikaltimų prevencijos programoje – *Švietimo ir mokslo ministerijos kovos su korupcija strategijos programoje*, kurioje akcentuojama nelygybė asmenims siekti aukštojo išsilavinimo. Programoje keliamas tikslas sudaryti visiems vienodas sąlygas siekti aukštojo mokslo, priėmimo į mokymo įstaigas, darželius tvarką padaryti skaidrią, pvz.:

³⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.158764/asr> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

⁴⁰ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.352381?ifwid=q86m1vpwm> [žiūrėta 2020 vasario 18 d.]

(40) *Sudaryti vienodas sąlygas visiems asmenims siekti aukštojo mokslo; Padėti steigėjams padaryti skaidrią vaikų priėmimo į ikimokyklinės įstaigas ir darželių-mokyklų ikimokyklinio ugdymo ir priešmokyklinės grupės tvarką*⁴¹

Konflikto teorijos idėja	Programų skaičius
Socialinė nelygybė	1

6 pav. *Konflikto teorijos apraiškos nusikaltimų prevencijos programose*

Taigi pastebėta, kad tik vienoje nusikaltimų prevencijos programoje atsiskleidžia konflikto teorijos iškelta prielaida, kad nusikaltimams daro įtaką socialinė nelygybė. Pabrėžtina, kad idėja atsiskleidžia korupcijos prevencijos programoje, kurioje akcentuojama svarba sudaryti kiekvienam vienodas sąlygas siekti aukštojo išsilavinimo.

2.5. Nusikaltimų prevencijos programos kritinės kriminologijos mokyklos kontekste

Viena svarbiausių kritinės kriminologijos mokyklos idėjų yra N. Christie iškelta mintis, kad nusikaltimai vienašališkai yra sprendžiami valstybės, nuošalyje paliekant auką ir galimybę nusikaltimą padariusiam asmeniui ir aukai konfliktą išspręsti tarpusavyje, žinoma, tuo atveju, kai tai tikrai įmanoma. Taigi N. Christie pabrėžė, kad turėtų būti leidžiamas ir skatinamas nusikaltimą padariusio asmens ir aukos dialogas ir galimybė jiems susitarti nesikišant valstybei. Ši idėja randama tik *Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijoje* (7 pav.).

Kritinės kriminologijos mokyklos idėja	Programų skaičius
Nusikaltėlio ir aukos konflikto sprendimas	1

7 pav. *Kritinės kriminologijos mokyklos apraiškos nusikaltimų prevencijos programose*

Programoje akcentuojama, kad bus ketinama įgyvendinti idėją kilusius konfliktus visuomenės nariams spręsti be teisėsaugos įsikišimo, tik prižiūrint policijai (7 pav.), pvz.:

(41) *<...> skatinamos priemonės, leidžiančios visiems visuomenės nariams, nepaisant jų statuso, gyventi taikiai ir be konfliktų spręsti kylančias problemas. Atitinkamai keičiasi ir*

⁴¹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.198191?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=a14ed8fb-f8e6-461f-ae33-722a83ed7898> [žiūrėta 2020 vasario 21 d.]

*policijos misija. Ji tampa šios taikos visuomenėje palaikytoja, visų gyventojų teisių saugotoja ir jų interesų gynėja. Šiai idėjai įgyvendinti būtinas glaudus policijos ir aktyvių visuomenės narių bendradarbiavimas, didinant socialinių partnerių skaičių, derinant visų visuomenės narių interesus bendram tikslui – visuomenės saugumui*⁴²

Taigi nusikaltimą padariusio asmens ir aukos konflikto sprendimas be teisėsaugos institucijų įsikišimo akcentuojamas tik vienoje socialinės prevencijos programoje.

2.6. Nusikaltimų prevencijos programos šiuolaikinės kriminologijos mokyklos kontekste

Pastebėtina, kad nusikaltimų prevencijos programose aukai dėmesys yra skiriamas – idėjos atsiskleidžia 10-ye nusikaltimų prevencijos programų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aukos ir pagalbos jai svarba daugiausia iškeliamą prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose, pavyzdžiui, *Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 ir 2009–2012 metų programos* ir kt. Programose, nukreiptose prieš vaikų komercinį ir seksualinį išnaudojimą, numatoma kurti psichosocialinės reabilitacijos sistemos modelį prievartą patyrusiam vaikui ir jo artimiesiems, organizuoti šeimos terapiją, šeimą konsultuoti ir teikti pagalbą. Prekybos žmonėmis prevencijos programose akcentuojama socialinė, psichologinė ir teisinė parama aukoms, konsultacijų paslaugos, taip pat pabrėžiama, kad turi būti kuriama socialinės pagalbos sistema, padėsianti prekybos žmonėmis aukoms integruotis į darbo rinką. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad programose numatomas empatiško požiūrio į prekybos žmonėmis aukas kūrimas, pačių nukentėjusiųjų ir jų teisių apsauga, pvz.:

(42) *II etape – sukurti vaiko, patyrusio seksualinę prievartą, ir jo artimųjų psichosocialinės reabilitacijos sistemos modelį <...>*⁴³

(43) *Atlikti analizę, parengti ir patvirtinti psichologinės socialinės reabilitacijos programą prekybos žmonėmis aukoms*⁴⁴

(44) *Sukurti socialinės pagalbos sistemą, padedančią prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms integruotis į darbo rinką*⁴⁵

Dėmesys nusikaltimų aukoms skiriamas ir socialinės prevencijos programose, pavyzdžiui, *Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų planas* ir kt. Šiose programose numatoma organizuoti ir teikti kompleksinę pagalbą smurto šeimoje aukoms, sukurti pagalbos ir prevencijos priemonių nukentėjusiesiems ir

⁴² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222492?ifwid=rivwzvpvg> [žiūrėta 2020 vasario 21 d.]

⁴³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94138?ifwid=191fum7wvk> [žiūrėta 2020 vasario 21 d.]

⁴⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.352840> [žiūrėta 2020 vasario 21 d.]

⁴⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.158764/asr> [žiūrėta 2020 vasario 21 d.]

jų šeimos nariams sistemą, taip pat užtikrinti, kad teisinė pagalba smurto šeimoje aukoms būtų suteikiama laiku, pvz.:

(45) *Įvertinti smurto šeimoje aukoms teikiamas paslaugas, jų kokybę ir parengti pasiūlymus bei rekomendacijas, kaip tobulinti kompleksines paslaugas; Išplėsti laiku suteikiamos teisinės pagalbos smurto šeimoje aukoms prieinamumo galimybes*⁴⁶

Nusikaltimų aukoms dėmesys taip pat matomas korupcijos prevencijos programoje – *Liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio programa*. Kaip matyti pati programa yra orientuota į nusikaltimų aukas ir joje akcentuojamas teisinių problemų, susijusių su liudytojų ir nukentėjusiųjų apsauga nuo nusikalstamo poveikio, sprendimas, pvz.:

(46) *spręsti teisines problemas, susijusias su liudytojų ir nukentėjusiųjų apsauga nuo nusikalstamo poveikio*⁴⁷

Šiuolaikinės kriminologijos mokyklos idėja	Programų skaičius
Dėmesys aukai	10

7 pav. *Šiuolaikinės kriminologijos mokyklos apraiškos nusikaltimų prevencijos programose*

Kaip matyti, dėmesio nusikaltimų aukoms prielaida dažniausiai atsiskleidžia prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose, mažiau, tačiau taip pat randamos socialinės prevencijos bei korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencijos programose.

Taigi matyti, kad nemažai teorinių kriminologijos mokyklų idėjų atsispindi nusikaltimų prevencijos programose. Pabrėžtina, kad daugiausiai randama pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjų. Analizuojamose programose dažniausiai pabrėžiama visuomenės perauklėjimo ir dėmesio asmens socialinės aplinkos sąlygoms prielaida (46), taip pat nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimo ir reintegracijos (25) bei nusikaltimo priežasčių išaiškinimo ir prielaidų jiems atsirasti šalinimo (26) idėja. Pastebėtina, kad nusikaltimų prevencijos programoms Lietuvoje taip pat būdingos ir tokios klasikinės kriminologijos mokyklos idėjos, kaip bausmės neišvengiamumas (11), įstatymų aiškumas ir paprastumas (5) bei tam tikrų taisyklių nustatymas policijos ir kitiems teisėsaugos institucijų pareigūnams (3). Mažiausiai tarp analizuojamų nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje buvo rasta kritinės, šiuolaikinės kriminologijos mokyklos ir konflikto teorijos idėjų. Pabrėžtina, kad dėmesio aukai idėja būdinga 10-čiai nusikaltimų prevencijos programų, dažniausiai atsiskleidžia prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose. Konflikto teorijos iškelta socialinės nelygybės idėja atsiskleidžia vienoje korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencijos programoje, o kritinės kriminologijos

⁴⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.289640?ifwid=rivwzvpvg> [žiūrėta 2020 vasario 21 d.]

⁴⁷ <http://elibrary.lt/resursai/NPLC/istatymai/19940207.pdf> [žiūrėta 2020 vasario 21 d.]

mokyklos akcentuota nusikaltėlio ir aukos dialogo svarba atsiskleidžia vienoje socialinės prevencijos programoje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienos programos yra paremtos tik viena kuria nors kriminologijos mokyklos prielaida, o kitose programose dėmesys skiriamas kompleksiskai kelioms kriminologijos mokyklų prielaidoms (8 pav).

Eil .nr .	Programa	Bausmės neišvengiamumas	Įstatymų aiškumas	Nuostatos policijos pareigūnams	Devianto perauklėjimas , reintegracija	Visuomenės perauklėjimas , socialinė aplinka	Nusikaltimų priešasčių aiškinimasis	Socialinė nelygybė	Nusikaltėlio ir aukos konflikto sprendimas	Dėmesys aukai
1.	Nusikaltimų asmeninei (privatinei) nuosavybei kontrolės programa	+	-	-	-	+	-	-	-	-
2.	Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa	+	-	-	-	-	+	-	-	-
3.	Liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio programa	+	-	-	-	-	-	-	-	+

4.	Nepilnamečių užimtumo ir jų nusikalstamumo prevencijos gerinimo programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-
5.	Kovos su transporto priemonių vagystėmis kompleksinė programa	-	-	-	-	+	-	-	-	-
6.	Antikorupcinių priemonių planas	-	-	+	-	+	+	-	-	-
7.	Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa	+	-	-	+	+	-	-	-	-
8.	Papildomų kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonių	-	-	-	-	-	+	-	-	-

	programa									
9.	Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 1999-2003 metų programa	-	-	-	+	-	-	-	-	-
10.	Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 2001-2004 metų programa	-	-	-	+	-	-	-	-	-

11.	Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999–2003 metų programa	-	-	-	+	+	-	-	-	-
12.	Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą	+	-	-	+	+	-	-	-	+
13.	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programa	-	-	-	-	+	-	-	-	+
14.	Nacionalinė kovos su korupcija programa	+	+	-	-	+	+	-	-	-

15.	Kovos su korupcija strategijos programa	-	-	-	-	+	-	+	-	-
16.	Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategija	-	-	+	-	+	-	-	+	-
17.	Lygtinai paleistų iš pataisos įstaigų bei lygtinai atleistų nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenų socialinės integracijos programa	-	+	-	+	-	-	-	-	-
18.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojant smurtą, socialinės rehabilitacijos programa	-	+	-	+	-	-	-	-	-

19.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos programa	-	-	-	+	+	-	-	-	-
20.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas transporto eismo saugumui, socialinės reabilitacijos programa	-	+	-	+	-	-	-	-	-
21.	Sveikatos sistemos kovos su korupcija strategija	-	-	-	-	+	+	-	-	-
22.	Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir	+	-	-	-	+	+	+	-	-

	kontrolės programa									
23.	Kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojų saugumo ir policijos apylinkės inspektorių veiklos gerinimo 2003–2005 metais programa	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24.	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinė švietimo 2003–2004 metų programa	-	-	-	-	+	+	-	-	+

25.	Narkomani jos prevencijo s ir narkotikų kontrolės laisvės atėmimo vietose konceptija	-	-	-	+	-	-	-	-	-
26.	Nacionalin ė narkotikų kontrolės ir narkomani os prevencijo s 2004– 2008 metų programa	-	-	-	+	+	+	+	-	-
27.	Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004- 2007 metų programa	-	-	-	+	-	-	-	-	-

28.	Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programa	-	-	-	+	+	+	-	-	-
29.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, socialinės reabilitacijos programa	-	-	-	+	-	-	-	-	-
30.	Nuteistųjų integracijos į visuomenę programa	-	-	-	+	-	-	-	-	-
31.	Vaikų ir jaunimo socializacijos programa	-	-	-	-	+	-	-	-	-
32.	Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005–2007 metų programa	-	-	-	-	+	-	-	-	-

33.	Kompleksinė autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005–2007 metų programa	+	-	+	-	+	-	-	-	-
34.	Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos antikorupcinė programa	-	-	-	-	-	+	-	-	-
35.	Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programa	-	-	-	+	+	+	-	-	+

36.	Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005- 2008 metų programa	-	-	-	-	-	+	-	-	-
37.	Korupcijos prevencijos sveikatos sistemoje programa	-	-	-	-	-	+	-	-	-
38.	Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa	-	-	-	-	+	-	-	-	-
39.	Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007– 2009 metų planas	-	-	-	+	+	-	-	-	+

40.	Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 metų programa	-	-	-	+	+	+	-	-	+
41.	Nacionalinė kovos su korupcija programa	+	-	-	-	+	-	-	-	-
42.	Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programa	-	-	-	+	+	-	-	-	-
43.	Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programa	-	-	-	-	-	-	-	-	+
44.	Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programa	-	+	-	-	-	-	-	-	-

45.	Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programa	+	-	-	+	+	-	-	-	-
46.	Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa	-	-	-	+	+	-	-	-	+
47.	Nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa	+	-	-	-	+	+	-	-	-

48.	Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programa	-	-	-	+	-	-	-	-	+
49.	Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 2015–2019 metų korupcijos prevencijos programa	-	-	-	-	+	-	-	-	-
50.	Valstybinė 2015–2025 m. narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programa	-	-	-	+	+	-	-	-	-
51.	Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio	-	-	-	+	+	-	-	-	-

	prevencijos tarpinstitucinis veiklos planas									
52.	Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-
53.	Valstybinės mokesčių inspekcijos 2016–2018 m. korupcijos prevencijos programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-

54.	Lietuvos Respublikos prokuratūros korupcijos prevencijos 2017–2018 metų programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-
55.	Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų 2017–2019 m. korupcijos prevencijos programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-

56.	Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonės korupcijos prevencijos 2017–2018 metų programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-
57.	Lietuvos Respublikos muitinės korupcijos prevencijos 2018–2020 metų programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-
58.	Valstybinė narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo	-	-	-	+	+	+	-	-	-

	prevencijos 2018–2028 metų programa									
59.	Kalėjų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonės korupcijos prevencijos 2019–2021 metų programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-
60.	Užimtumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2019–	-	-	-	-	+	+	-	-	-

	2022 metų korupcijos prevencijos programa									
61.	Lietuvos Respublikos prokuratūros korupcijos prevencijos 2019– 2020 metų programa	-	-	-	-	+	+	-	-	-

8 pav. Kriminologijos mokyklų idėjos nusikaltimų prevencijos programose

Visų pirma pastebėtina, kad programose, orientuotose į nusikaltimus padariusių asmenų perauklėjimą ir reintegraciją, pavyzdžiui, *Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalinimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 1999–2003 metų programoje, Nuteistųjų integracijos į visuomenę programoje* ir kt., remiamasi tik devianto perauklėjimo ir reintegracijos prielaida, papildomų kitų kriminologijos mokyklos idėjų šiose programose nėra. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad kitose tokio pobūdžio programose, pavyzdžiui, *Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos programoje*, šalia asmens resocializacijos idėjos randama visuomenės perauklėjimo bei dėmesio socialinei aplinkai idėja. Taip pat pastebėtina, kad tokiose socialinės prevencijos programose, kaip *Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojant smurtą, socialinės reabilitacijos programa, Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas transporto eismo saugumui, socialinės reabilitacijos programa*, šalia nusikaltimą padariusio asmens resocializacijos idėjos remiamasi ir įstatymų aiškumo bei paprastumo prielaida.

Pastebėtina, kad kompleksas kriminologijos mokyklų idėjų randamas prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose, pavyzdžiui, *Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinė švietimo 2003–2004 metų programa, Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų programa, Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa* ir kt. Šių programų pagrindą visų pirma sudaro šiuolaikinės kriminologijos mokyklos akcentuota pagalba ir dėmesys nusikaltimo aukai, šalia to dėmesys taip pat skiriamas pozityvistinės kriminologijos mokyklų idėjoms – visuomenės perauklėjimui, socialinei asmens aplinkai, nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimui ir reintegracijai.

Korupcijos ir ekonominių nusikaltimų programos išsiskiria tuo, kad jose derinamos bausmės neišvengiamumo ir nusikalstamos veikos priežasčių išaiškinimo prielaidos, pavyzdžiui, *Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, Nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programa*, šalia minėtų idėjų korupcijos programose taip pat atsiskleidžia ir visuomenės perauklėjimo, įstatymų aiškumo, paprastumo idėja, pavyzdžiui, *Sveikatos sistemos kovos su korupcija strategija, Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa, Nacionalinė kovos su korupcija programa*. Taip pat atkreiptinas

dėmesys į tai, kad programose, nukreiptose į asocialų asmens elgesį, bei nepilnamečių nusikaltimų programose, pavyzdžiui, *Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 ir 2010–2012 metų programos*, *Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa*, *Nepilnamečių justicijos 2009–2013 ir 2004–2008 metų programos*, remiamasi visuomenės švietimo bei perauklėjimo ir nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimo ir reintegracijos prielaidomis.

Taigi matyti, kad dalies nusikaltimų prevencijos programų pagrindą sudaro kuri nors viena kriminologijos mokyklos prielaida, o kitose programose remiamasi keliomis, skirtingų kriminologijos mokyklų idėjomis. Pastebėta, kad dažniausiai programose derinamos kelios pozityvistinės kriminologijos mokyklos prielaidos. Atkreiptinas dėmesys į prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programas, kuriose remiamasi pozityvistinės ir šiuolaikinės kriminologijos mokyklų prielaidomis, taip pat korupcijos ir organizuotų nusikaltimų programose, kuriose atsiskleidžia klasikinės ir pozityvistinės kriminologijos mokyklų prielaidos.

IŠVADOS

- Nusikaltimų prevencijoje yra skiriamas dėmesys nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimui ir reintegracijai, siekiant, kad nusikaltimus padarę asmenys pakartotinai nenusikalstų ateityje. Nusikaltimų prevencijoje ypač akcentuotinas nusikaltimų priežasčių išaiškinimas ir prielaidų jiems atsirasti šalinimas. Nusikaltimų priežastys dažnai slypi visuomenėje, socialinėje asmens aplinkoje, todėl pabrėžtina visuomenės švietimo, auklėjimo ir dėmesio asmens socialinės aplinkos sąlygoms svarba. Bausmės neišvengiamumas, visuomenės teisinis švietimas – vienos stipriausių priemonių užkirsti kelią nusikalstamų veikų darymui. Nusikaltimų prevencija turi būti orientuota ne tik į nusikaltimą padariusį asmenį, bet ir į nusikaltimo auką.
- Išanalizuotos nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje parengtos 1993–2019 m., daugiausia programų parengta 2003 m. (9) ir 2004 m. (8). Didžioji dalis nusikaltimų prevencijos programų skirtos korupcijos ir organizuotų nusikaltimų (21) bei socialinės prevencijos (19) rūšims. Nusikaltimų prevencijos programos parengtos įvairių institucijų, daugiausia programų parengtos Vyriausybės (31) ir Seimo (8).
- Nusikaltimų prevencijos programose akcentuojamos klasikinės kriminologijos mokyklos prielaidos – bausmės neišvengiamumas, įstatymų aiškumas ir paprastumas bei taisyklės ir nuostatos policijos pareigūnams. Didžiojoje dalyje prevencijos programų atsiskleidžia bausmės, atsakomybės neišvengiamumo principas (12), dažniausiai randamas korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei ekonominių nusikaltimų prevencijos programose. Įstatymų aiškumo ir paprastumo principas (5) būdingas socialinės prevencijos programoms, o tam tikrų taisyklių ir nuostatų policijos pareigūnams prielaida randama tokiose programose, kaip *Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategija*, *Antikorupcinių priemonių planas*, *Kompleksinė autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005–2007 metų programa*, pabrėžtina, kad jose akcentuojamos nuostatos ne tik policijos, bet ir kitiems teisėsaugos institucijų pareigūnams.
- Pozityvistinės kriminologijos mokyklos prielaidos – visuomenės švietimas ir pataisymas, perauklėjimas bei dėmesys asmens socialinės aplinkos sąlygoms (46), devianto perauklėjimas, reintegracija (26), nusikaltimo priežasčių išaiškinimas ir

prielaidų jiems atsirasti šalinimas (25) – nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje atsiskleidžia dažniausiai. Nusikaltimų priežasčių išaiškinimo ir prielaidų jiems atsirasti šalinimo idėja dažniausiai randama korupcijos ir organizuotų nusikaltimų bei prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose. Visuomenės pataisymo, perauklėjimo bei dėmesio asmens socialinei aplinkai idėja dažniausiai randama korupcijos ir organizuotų nusikaltimų, socialinės ir narkomanijos prevencijos programose, o devianto perauklėjimo ir resocializacijos idėja dažniausiai atsiskleidžia socialinės prevencijos programose.

- Analizuojamose nusikaltimų prevencijos programose taip pat akcentuojama šiuolaikinės kriminologijos mokyklos dėmesio aukai prielaida (10), dažniausiai atsiskleidžianti prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programose.
- Tik keliose nusikaltimų prevencijos programose atsiskleidžia kritinės kriminologijos mokyklos (1) ir konfliktų teorijos (1) idėjos. *Švietimo ir mokslo ministerijos kovos su korupcija strategijos programoje* akcentuojama socialinė nelygybė asmenims siekti aukštojo išsilavinimo, o *Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijoje* iškeliamą idėją kilusius konfliktus visuomenės nariams spręsti nesikišant teisėsaugai.
- Nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje yra akcentuojama arba kuri nors viena, arba kelios kriminologijos teorijų prielaidos. Programose, kurios orientuotos į nusikaltimą padariusių asmenų resocializaciją, remiamasi tik pozityvistinės kriminologijos mokyklos devianto perauklėjimo ir reintegracijos idėja. Kitose socialinės prevencijos programose devianto perauklėjimo idėja derinama su įstatymų aiškumo ir paprastumo prielaida bei pozityvistinės kriminologijos mokyklos visuomenės perauklėjimo ir dėmesio socialinei asmens aplinkai idėja. Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos programų pagrindą sudaro šiuolaikinės kriminologijos mokyklos dėmesio ir pagalbos nusikaltimo aukai prielaida, taip pat remiamasi pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjomis – visuomenės perauklėjimo, dėmesio socialinei asmens aplinkai, nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimo ir resocializacijos. Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų programose derinamos bausmės neišvengiamumo ir nusikaltimo priežasčių išaiškinimo prielaidos. Programose, nukreiptose į asocialų asmens elgesį, ir nepilnamečių

nusikaltimų programose atsiskleidžia nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimo ir reintegracijos bei visuomenės švietimo ir perauklėjimo prielaidos.

- Kriminologijos teorijų prielaidų apraiškos nusikaltimų prevencijos programose Lietuvoje daugiausia yra nukreiptos į asmens, visuomenės elgesį, numatoma keisti, koreguoti elgesį, šviesti, diegti visuomenei tam tikrus principus. Tai parodo, kad nusikaltimų prevencijos programos yra tiek nusikaltimų užkardymo įrankiai, tiek tam tikra valdžios galios paveikti kitų elgesį išraiška.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Andriulis, V. (2000). *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m.* Justitia, 2000.
2. Babachinaitė, G., Kuklianskis, S. (2003). *Teorinės nusikalstamumo prevencijos problemos.* Jurisprudencija, 2003, t. 42 (34), 101–108.
3. Bluvšteinas, J. (1994). *Kriminologija.* Vilnius: Pradai.
4. Dapšys, A. (1999). *Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas).* Jurisprudencija, 1999, t. 11(3), 5-21.
5. Dobryninas, A. (2007). *Kriminologija ir valdžia.* Sociologija, Mintis ir veiksmas. 2007/2(20), 6–10.
6. Dobryninas, A., Sakalauskas, G., Žilinskienė, L. (2008). *Kriminologijos teorijos.* Vilnius: Eugrimas.
7. Dobryninas, Aleksandras, Čėsnienė, Ilona, Dobrynina, Margarita, Giedraitis, Vincentas, & Merkevičius, Remigijus. (2014). *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje.* Vilnius: Vilniaus universitetas.
8. Jurgelaitienė, G. (2001). *Recidyvinio nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje šiuolaikinės problemos.* Jurisprudencija, Jurisprudencija. 2001, Nr. 20 (12), 45-49.
9. Jurgelaitienė, G. (2003). *Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje veiksmingumo problemos.* Jurisprudencija, 2003, t. 41(33), 72–80.
10. Justickaja, S. (2011). *Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityviosios prie įrodymais grindžiamos.* Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), 81–108.
11. Justickaja, S. (2017). *Įrodymais pagrįstos politikos įgyvendinimas nusikaltimų prevencijos srityje: užsienio šalių patirtis ir jos pritaikymo galimybės.* Vilnius.
12. Justickis, V. (2004). *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija.* Vilnius: MRU Leidybos centras.
13. Justickis, V., Gečėnienė, S., Čėpas, G. (2005). *Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų ir priemonių veiksmingumo ir vertinimo metodika.* Vilnius.
14. Kiškis, Alfredas, Uscila, Rokas, Justickaja, Svetlana, & Justickis, Viktoras. (2014). *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

15. Kuklianskis, S., Matulienė, S. (2002). *Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata*. Jurisprudencija, 2002, t. 29(21), 49–65.
16. Kuodytė, A., Kiškis, A. (2012). Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas. *Jurisprudencija*, 19(2), 771-801.
17. Nedzinskas, E., Janušauskas, A. (2008). *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje. Vadyba : Mokslo Tiriamieji Darbai*, (2), 107-110.
18. Nikartas, S. (2011). *Bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje: Užsienio šalių patirties analizė. Teisės Problemos*, 2(72), 63-94.
19. Sakalauskas, G. (2000). *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: Situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras.
20. Sakalauskas, G. (2008). *Tarpdalykinės kriminologijos studijos: Patirtis ir perspektyvos. Teisės Problemos*, (1), 77-91.
21. Sakalauskas, G. (2016). *Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: Tarp absurdo ir kokybės. Kriminologijos Studijos*, Kriminologijos studijos. 2016, Nr. 4, 72-97.
22. Beccaria, Cesare. (1994). *On crimes and punishments*. Classics of Criminology, 2nd edition. Prospect Heights, IL: Waveland Press. 1994, 277–286.
23. Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
24. Cohen, A. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Glencoe, IL: The Free Press.
25. Göbel, R. (1997). *Wallraff-Unzicker F. Kriminalprävention Eine Auswahlbibliographie*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.
26. Lamenk, S. (1999). *Theorien des abweichenden Verhaltens*. München: 7. Auflage.
27. Quinney, R. (2006). *Conflict Theory of Crime. Adler, Patricia, Adler, Peter (eds.). Constructions of Deviance. Social Power, Context, and Interaction*. Belmont, Calif.: Thomson/Wadsworth.
28. Park, R., Burgess, E. W. (1967). *The City*. Chicago: University of Chicago Press.
29. Sherman, L. W., Gottfredson, D. C., MacKenzie, D. L., Eck, J., Reuter, P., Bushway, S. D. (1998). *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's*

- Promising*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ncjrs.gov/works/> [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 8 d.].
30. Sutherland, E. (1969). *A Sociological Theory of Criminal Behavior*.
31. Shwind, H. D. (2004). *Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. Heidelberg: 14. Aufl.
32. Бурлаков, В.Н. (2013). *Криминология*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://be5.biz/pravo/k002/8.html> [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 18 d.].
33. Ферри, З. (2005). *Уголовная социология*. Москва: Инфра.
34. Кудрявцев, В. Н., Эминов, В. Е. (1997). *Криминология*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/Zurnal/NO_BOOK/KNIGI/KRIMINOLOG1997.htm [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 6 d.].
35. Кудрявцев, В. Н., Эминов, В. Е. (2006). *Криминология*. Москва: Юристъ.
36. Шиханцов, Г.Г. (2000). *Криминология*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ebooks.grsu.by/criminal/kontsevoj-titulnyj-ekran.htm> [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 18 d.].
37. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://nplc.lt/> [žiūrėta 2019 m. birželio 21 d.].

TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 197 „Dėl nusikaltimų asmeninei (privatinei) nuosavybei prevencijos ir jų kontrolės gerinimo“.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 954 „Dėl ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“. Valstybės žinios, 1993-12-24, Nr. 72-1355.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 86 „Dėl Liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio programos“.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. vasario 20 d. nutarimas Nr. 264 „Dėl nepilnamečių užimtumo ir jų nusikalstamumo prevencijos gerinimo programos“. Valstybės žinios, 1995-02-24, Nr. 17-395
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 3 d. nutarimas Nr. 4 „Dėl kovos su transporto priemonių vagystėmis kompleksinės programos“. Valstybės žinios, 1996-01-10, Nr. 2-49.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. 356 „Dėl piemonių nusikaltimų, susijusių su korupcija, kontrolei ir prevencijai gerinti“.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos“. Valstybės žinios, 1999-01-22, Nr. 10-220.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 270 „Dėl papildomų kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonių programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1999-03-17, Nr. 25-709
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 25 d. nutarimas Nr. 1179 „Dėl nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 1999–2003 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1999-10-27, Nr. 91-2676.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 25 d. nutarimas Nr. 1179 „Dėl nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 2001–2004 metų programos patvirtinimo“. Nr. 1438, 99.12.17, Žin., 1999, Nr.108-3152 (99.12.22)

11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 970 „Dėl nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999-2003 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1999-09-10, Nr. 76-2291.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 11 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl nacionalinės programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą“. Valstybės žinios, 2000-01-19, Nr. 5-144.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos“. Valstybės žinios, 2002-01-23, Nr. 6-231.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. IX-711 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. IX-711 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002-01-30, Nr. 10-355.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 18 d. įsakymas Nr. 2083 „Dėl Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos kovos su korupcija strategijos programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003-01-08, Nr. 2-60.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 1V-250 „Dėl viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003-12-03, Nr. 113-5092.
17. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gegužės 8 d. įsakymas Nr. 4/07-79 „Dėl programos, metodinių rekomendacijų ir dokumentų formų, susijusių su pataisos inspekcijų veikla, patvirtinimo“.
18. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymas Nr. 4/07-243 „Dėl socialinės reabilitacijos programų patvirtinimo“. Žin., 2003, Nr. [40-1856](#).
19. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos 2003 m. balandžio 8 d. įsakymas Nr. V-207 „Dėl sveikatos sistemos kovos su korupcija strategijos ir veiksmų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003-04-30, Nr. 40-1861.
20. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. IXP-781(3SP)

21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 14 d. nutarimas Nr. 477 „Dėl kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojų saugumo ir policijos apylinkės inspektorių veiklos gerinimo 2003–2005 metais programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003-04-18, Nr. 37-1619.
22. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. ISAK-1699 „Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinės švietimo 2003–2004 metų programos“. Valstybės žinios, 2004-01-24, Nr. 13-389.
23. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2004 m. sausio 30 d. įsakymas Nr. 1R-27 „Dėl narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės laisvės atėmimo vietose koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004-02-12, Nr. 23-724.
24. Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimas Nr. IX-2110 „Dėl nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004-04-21, Nr. 58-2041.
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 25 d. nutarimas Nr. 1179 „Dėl nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004–2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1999-10-27, Nr. 91-2676 .
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2004–2008 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004-05-22, Nr. 83-3008.
27. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2004 m. gruodžio 27d. įsakymas Nr. 4/07-305 „Dėl asmenų, padariusių nusikalstamas veikas nuosavybei, turinems teisėms ir turtiniams interesams, socialinės reabilitacijos programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004-12-31, Nr. 188-7051.
28. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2004 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. 4/07-132 „Dėl tipinės naujai atvykusių į pataisos įstaigą nuteistųjų adaptacijos programos ir tipinės nuteistųjų integracijos į visuomenę programos patvirtinimo“.
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 209 „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004-02-26, Nr. 30-995.
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1525 „Dėl nacionalinės vaikų dienos centrų 2005–2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004-12-04, Nr. 174-6441.

31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 387 „Dėl kompleksinės autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005–2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005-04-12, Nr. 47-1573.
32. Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos antikorpupcinė programa. 2005 m. balandžio 28 d. Nr. 4-175.
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005-05-07, Nr. 58-2021.
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005-05-24, Nr. 65-2333.
35. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro 2006 m. kovo 23 d. įsakymas Nr. V-207 „Dėl korupcijos prevencijos sveikatos sistemoje programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006-03-28, Nr. 34-1223.
36. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. ISAK-494 „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006-03-25, Nr. 33-1197.
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 1330 „Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006-12-30, Nr. 144-5474.
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 24 d. nutarimas Nr. 392 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008-04-30, Nr. 51-1892.
39. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 1070 „Dėl nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2009-09-14, Nr. 110-4664.
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2009-09-19, Nr. 112-4761.
41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 29 d. nutarimas Nr. 1120 „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008-11-13,

Nr. 130-4981.

42. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. XI-1078 „Dėl nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2010-11-11, Nr. 132-6720.
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. 485 „Dėl valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos patvirtinimo“. TAR, 2014-06-02, Nr. 5986.
44. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. XII-1537 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR, 2015-03-16, Nr. 3856.
45. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR, 2015-05-13, Nr. 7293.
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 217 „Dėl Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“. TAR, 2015-03-02, Nr. 3251.
47. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2016 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. V-465 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonės korupcijos prevencijos programos patvirtinimo“. TAR, 2016-12-08, Nr. 28457.
48. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2019 m. liepos 26 d. įsakymas Nr. V-273 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonės korupcijos prevencijos programos ir jos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2019-07-26, Nr. 12404.
49. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. I-28/5-V-68/11-2/MS-2-(6.10) „Dėl Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos tvirtinimo“. TAR, 2016-03-17, Nr. 5148
50. Užimtumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2019m. Gruodžio 31 d. įsakymas nr. V-470 „Dėl Užimtumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2019–2022 metų korupcijos prevencijos programos ir jos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2020-01-

02, Nr. 16.

51. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2019 m. spalio 9 d. įsakymas Nr. I-273 „Dėl Lietuvos Respublikos Prokuratūros korupcijos prevencijos 2019–2020 metų programos patvirtinimo“. TAR, 2019-10-10, Nr. 16144.
52. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-1765 „Dėl valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programos patvirtinimo“. TAR, 2018-12-19, Nr. 20781.
53. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos generalinio direktoriaus 2018 m. kovo 21 d. įsakymas Nr. 1B-228 „Dėl Lietuvos Respublikos muitinės korupcijos prevencijos 2018–2020 metų programos patvirtinimo“. TAR, 2018-03-22, Nr. 4344.
54. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2017 m. spalio 11 d. įsakymas Nr. I-355 „Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros korupcijos prevencijos 2017–2018 metų programos patvirtinimo“. TAR, 2017-10-16, Nr. 16321.
55. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2017 m. liepos 24 d. įsakymas Nr. V-358 „Dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų 2017–2019 m. korupcijos prevencijos programos ir valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų 2017–2019 m. korupcijos prevencijos programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2017-07-24, Nr. 12564 .
56. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2016 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. VA-37 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos 2016–2018 m. korupcijos prevencijos programos ir valstybinės mokesčių inspekcijos 2016–2018 m. korupcijos prevencijos programos įgyvendinimo 2016 m. priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2016-04-04, Nr. 7043.
57. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2015 m. birželio 26 d. įsakymas Nr. ĮV-455 „Dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 2015–2019 metų korupcijos prevencijos programos patvirtinimo“. TAR, 2015-06-26, Nr. 10205.
58. Lietuvos Respublikos Seimo 2014 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 14-8289(3) „Dėl valstybinės 2015–2025 m. narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“.

PRIEDAI

Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje sąrašas

Eil.nr.	Programa	Rengėjas	Metai	Rūšis
1.	Nusikaltimų asmeninei (privatinei) nuosavybei kontrolės programa	Vyriausybė	1993	Ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencija
2.	Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa	Vyriausybė	1993	Ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencija
3.	Liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio programa	Vyriausybė	1994	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
4.	Nepilnamečių užimtumo ir jų nusikalstamumo prevencijos gerinimo programa	Vyriausybė	1995	Nepilnamečių nusikaltimų prevencija
5.	Kovos su transporto priemonių vagystėmis kompleksinė programa	Vyriausybė	1996	Ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencija
6.	Antikorupcinių priemonių planas	Vyriausybė	1996	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
7.	Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa	Vyriausybė	1999	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
8.	Papildomų kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonių programa	Vyriausybė	1999	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija

9.	Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 1999–2003 metų programa	Vyriausybė	1999	Socialinė prevencija
10.	Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 2001–2004 metų programa	Vyriausybė	1999	Socialinė prevencija
11.	Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999–2003 metų programa	Vyriausybė	1999	Narkomanijos prevencija
12.	Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą	Vyriausybė	2000	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija
13.	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programa	Vyriausybė	2002	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija
14.	Nacionalinė kovos su korupcija programa	Seimas	2002	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
15.	Kovos su korupcija strategijos programa	Švietimo ir mokslo ministerija	2002	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
16.	Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategija	Vidaus reikalų ministerija	2003	Socialinė prevencija

17.	Lygtinai paleistų iš pataisos įstaigų bei lygtinai atleistų nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenų socialinės integracijos programa	Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2003	Socialinė prevencija
18.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojant smurtą, socialinės reabilitacijos programa	Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2003	Socialinė prevencija
19.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos programa	Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2003	Socialinė prevencija
20.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas transporto eismo saugumui, socialinės reabilitacijos programa	Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2003	Socialinė prevencija
21.	Sveikatos sistemos kovos su korupcija strategija	Sveikatos apsaugos ministerija	2003	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
22.	Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa	Seimas	2003	Socialinė prevencija
23.	Kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojų saugumo ir policijos apylinkės inspektorių veiklos gerinimo 2003–2005 metais programa	Vyriausybė	2003	Socialinė prevencija
24.	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinė švietimo 2003–2004 metų programa	Švietimo ir mokslo ministerija	2003	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija
25.	Narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės laisvės atėmimo vietos koncepcija	Teisingumo ministerija	2004	Narkomanijos prevencija

26.	Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programa	Seimas	2004	Narkomanijos prevencija
27.	Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004–2007 metų programa	Vyriausybė	2004	Socialinė prevencija
28.	Nepilnamečių justicijos 2004–2008 metų programa	Vyriausybė	2004	Nepilnamečių nusikaltimų prevencija
29.	Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, socialinės reabilitacijos programa	Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2004	Ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencija
30.	Nuteistųjų integracijos į visuomenę programa	Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2004	Socialinė prevencija
31.	Vaikų ir jaunimo socializacijos programa	Vyriausybė	2004	Socialinė prevencija
32.	Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005–2007 metų programa	Vyriausybė	2004	Socialinė prevencija
33.	Kompleksinė autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005–2007 metų programa	Vyriausybė	2005	Ekonominių ir turtinių nusikaltimų prevencija
34.	Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos antikorupcinė programa	Ūkio ministerija	2005	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
35.	Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programa	Vyriausybė	2005	Socialinė prevencija

36.	Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programa	Vyriausybė	2005	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija
37.	Korupcijos prevencijos sveikatos sistemoje programa	Sveikatos apsaugos ministerija	2006	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
38.	Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa	Švietimo ir mokslo ministerija	2006	Narkomanijos prevencija
39.	Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų planas	Vyriausybė	2006	Socialinė prevencija
40.	Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa	Vyriausybė	2008	Socialinė prevencija
41.	Nacionalinė kovos su korupcija programa	Seimas	2009	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
42.	Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programa	Vyriausybė	2009	Nepilnamečių nusikaltimų prevencija
43.	Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programa	Vyriausybė	2009	Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija
44.	Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programa	Vyriausybė	2009	Socialinė prevencija
45.	Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programa	Seimas	2010	Narkomanijos prevencija

46.	Nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programa	Vyriausybė	2015	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
47.	Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa	Vyriausybė	2014	Socialinė prevencija
48.	Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programa	Vyriausybė	2015	Socialinė prevencija
49.	Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 2015–2019 metų korupcijos prevencijos programa	Lietuvos Respublikos kultūros ministerija	2015	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
50.	Valstybinė 2015–2025 m. narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programa	Seimas	2015	Narkomanijos prevencija
51.	Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinis veiklos planas	Vyriausybė	2015	Narkomanijos prevencija
52.	Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programa	Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra	2016	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
53.	Valstybinės mokesčių inspekcijos 2016–2018 m. korupcijos prevencijos programa	Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos	2016	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
54.	Lietuvos Respublikos prokuratūros korupcijos prevencijos 2017–2018 metų programa	Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra	2017	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija

55.	Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų 2017–2019 m. korupcijos prevencijos programa	Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	2017	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
56.	Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonės korupcijos prevencijos 2017–2018 metų programa	Kalėjų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2017	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
57.	Lietuvos Respublikos muitinės korupcijos prevencijos 2018–2020 metų programa	Muitinės departamentas prie Finansų ministerijos	2018	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
58.	Valstybinė narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programa	Seimas	2018	Narkomanijos prevencija
59.	Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonės korupcijos prevencijos 2019–2021 metų programa	Kalėjų departamentas prie Teisingumo ministerijos	2019	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
60.	Užimtumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2019–2022 metų korupcijos prevencijos programa	Užimtumo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	2019	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija
61.	Lietuvos Respublikos prokuratūros korupcijos prevencijos 2019–2020 metų programa	Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra	2019	Korupcijos ir organizuotų nusikaltimų prevencija